

باش تورکستان

تورکستان ملی استقلال مفکوره سینی تاراتوچی آیلق مجموعه
باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929 یی بیلک دهلر - لیوان جیقا باشلان	مارت 1932	سایه 28
--	-----------	---------

بوساندا:

- 1 - «تورکستان و بوشارا» می ا یوشا توغری یان توغری «تورکستان» باش مقاله
- 2 - «شکلیه توغریست» معیاجه منجه «چوقای اوغلی مصطفی»
- 3 - تورکستانده انلالت دوری II
- 4 - لاسیک لوقورجان
- 5 - ساغلام فکرکه فارشو بولک ویک مجوسی
- 6 - بورژوا مفکورسی اسپرکنده
- 7 - تورانه نازنجانی
- 8 - بایرام (شعر)
- 9 - استلالچی قازاییلار
- 10 - مانتوریدا
- 11 - نسلین مسئلهسی اطرافدا
- 12 - «سولوق» دان نینلاییلما قیوب چیلقان اوج تورکستانلی حقیقه
- 13 - یاران قدا بر آکان خالیکنده تورکستان حقیقه «هم بر توغراسی»
- 14 - تورکستان خیداری

Yach Turkestan

Fevrier 1932 (Le jeune Turkestan) No. 27

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: Moustapha Tchokai-Oghly

بولیمزغا توغری کیلیکن بوتون یازولار اوجون مجموعه مزنگ بیتلهری
آچقندر. باسیلمایان یازولار قابتار بلماس.

آبونه شرطلهری:

بیلغی 4 دولار، آتی آیلغی 21/8 دولار، اوج آیلغی 11/2 دولار

سایغیلی اوقوچیلاریمز

باش تورکستان می اوزگرکنه اوقوش بیلن قایتیلی،
اونی باشقالارغا هم اوقوتوش اوجون هم نامانغا تارقانگر.
تورکستان چیکره لدریکه یاقین پرلرده باشاوجی اوقوچی.
لاریمزدا مجموعه مزنی یورنمزکه کیرگیزشکه کوبرهک حرکت
ایشه کله یزکه یازدم ایشیلر.
باش تورکستان «تورکستان ملی استلالی دوستلارندان
مادی وه معنوی یازدم کوندر» اغانه پروچیلرکن استلالی
مجموعه مز صحیفه سنده باسیلاجا قدر. باشقارما.

مجموعه مزگ تیوش هر توری بولانلار اوجون آدرس:

Moustapha Tchokai-Oghly

48me rue Parmentier

Nogent s. Marne (Seine)

France

باش توركستان

تورکستان ملی استقلال مفکوره سینی تارانوجی آبلق مجموعه
باش محرری: چوقای اوغلی مسطقی

1929 جی یئکده قار - تان جیقا باشلان
مارت 1932 | سار 28

«تورکستان وه بوخارا» می
یوقسا توغریدان توغری «تورکستان»؟

(تین سعادت بوخارا وه تورکستان «مناسبتله»)

ههز بر کورنده موقیتلی جیقونک برنجی شرطی معین
میت بر پروگرام نووره کنده بر لسه یلمه کدر، تورکستانک روسیه
تامانبدان آتووی دورنده بز برلشکن وه مشکل بر حالفا کیله
آلمان ایسک، حتی 1917 جی یل انقلابی باشدادا وه سوکراکی
عصیان حرکاتیک ائک فرغین جانلار، نادانا ائک ضعیف وه یاره لی ققله
مر، ملی کوجله ریزانی حقیقی مفهومده برلشتره آلالماغانمزد.
ایسپرالیست روسیه نیک بر توده عسکری تورکستان کهنی قوه
جامان بر اولکنه یالغز برده برلک بولماغانلی سایمسنده کنه غایت
آز تلفات ایله ضبط ایته یلکنه ایسک، خوقنده بوخارا، خیره وه

یاد

«ملی بول»

ایسراودال استقلال فکرکه خدمت اینوجی آبلق
مجموعه در. عرب حرفله ریله چیقاد.

آدره سی:

Redaction „Milli Yol“
Berlin-Charlottenburg
Goethestrasse 5

«امل مجوسی»

قریم تورکله رینگ استقلال فکرینی تارانادوغان
اوبش کونک مجموعه در. عرب حرفله ریله چیقاد. آدره سی:

„Emel Medjmuasi“ str. Ardealului N. 3
Bazargic - Romania

«برومنه»

قافاسیا، اوقراینا وه تورکستان استقلال لاریتی قور.
غاوجی فرانزجه آبلق مجموعه در. آدره سی:

4, villa Malakoff, Paris (16)

«استقلال»

استقلالچی آدری محررله ری تاماندان برلین ده لاین
حرفله ریله ههز اون کونده چیقاریلماقدا بولغان بو
قیسلی غازیانی اوقوجا لریمزغا نوسه ایتمز. آدره سی:

Berlin-Charlottenburg 2, Postfach N. 16

«قافاسیا ناغلیلاری»

شمالی قافاسیا ملی استقلال دعواسینی فروغ اینوجی
آبلق مجموعه در. روس تیلنده چیقاریلادر. آدره سی:

Warszawa, Morszyńska 39
Pologne

نورگهستان خانلاری، قارا ییگین و شهرسیر و کلهری هر بری
اوز باشیما حرکت قیلغان، اوز باشیما اوز ملکینک آستامسی
آرداغته اوزنی جیت دوشماندان مذاقنه قیلشغا اورولگن ایدی.
او زمان پایالاریمدا تورکستانلیک نوموسی یوق ایدی.
خوقند، بوخارا، خیوه و سائر ملک روسیه گه قارشو آیریم قزقلاری
تورکستان روسلردن مذاقنه اوچون پتوشمیدی. یوقاریدا کور
سئیلگن قوتلار برله نوب خوقند، بوخارا، خیوه، قارا ییگین،
شهرسیر، نورگه، قازاق، قزغز آیریم قیلجکلری اورنیغا بر
لشکون تورکستان وطنپوردلکی حکم سورگن بولسایدی، تور
کشان اوز استقلالینی ساقلاپ قالغان و تقدیر بزنی اجنبی قضیئی
خوردندان و فتندهن قوتارغان بولور ایدی.

روسیه تورکستانده اوز حاکمیتینی برله شریب آلمانان سوک
تورکستانلار آراسندا کی قیلجکلکی کوچه پشه ککه کیریشدی.
بو یولدا روس حکومتی موفقیتک آذ بولماغالمینی 1917 نچی ییل
اقتلای دورنده عملده کوردک.

هممیز اوچون بر بولغان تورکستان مختاریتی پروگرامینی
قازاق، قزغز، اوزبیک، نورگه، هر قابیمیز آیریم-آیریم اوز
یلنگه نیمزجه، اوز اسولیمزجه مذاقنه کیریشدک. حتی بولشه ویک
لر حکومت باشیما کیلیپ عموم تورکستان خلیقینی عینی حقوقسزاقما
کیردینکلری زمان هم بر تورکستانلار اوز آرا عمومی بر
آکلانما نیلی نایا بولشه. ملی دوشمانغا قارشو مجادله فرستینی
ایه اوز آرا کیلیشولر اوچون صرف ایتدک.

بوخارا و خیوه ایسکیسی که می روسیه واسالی خالدا قالا
باردی. بو ایکی خالقی ملی مستقل دولت دیب نایا یلگن کیشلر
بو کولمرده هم یولا بلیر. فقط بو مطلقا یاگیش. بو خالقلارنک
جسمینی قورونوب استینی که ساقلاپ قویوش، روسیه اوچون
ناشقا ریاضتینلرک نظریی چارلق غصب و غلم سیاستدان تاپدیر.

ماقفا خدمت قیلادغان بر کون بو اوچاق اویونی ایدی.
حتی تورکستان «اسماجلیق» نتیجه سادیت حکومتدن
قورتولا آساقا تورکستانک تام یوره گنده روسیه ک بره واسالی
بولغان بوخارا و خیوه خالقلاری موجود بولوب قالغان تقدیرده
تورکستان باری بر اوزون سورمه سندن یانه روسیه بویوندوروشی
آستینا توشوب قالار ایدی. بوگا هیچ شبه یوق، بر تورکستانلار
ملک بونی هم زمان خاماریمزدا ساقلاشما کیردک.

اکیچیمیزملک و جاضر دوام ایتوب تورگه ملی فاجعه مزملک
عبرت درسلری بزدهن تولوق بر ملی برلک طلب ایشدیر. تورکستانده
بر برلکی حاصل بولماقونچا ملی برلک یولا آلمایدیر. تورکستان
یالغز بوردوشی بوخارا و خیوه خالقلارینی دا اوز ایچیکه آلوب
بوتون بر مملکت بولغانی خالداغه قورتولا آلور، قورتولا جاق دا.
یالغز سادیت روسیه سیکه قارشو بو کونکی کورده شیمز منافی اوچون
که ایمس، بلکه دیگر هر فاندای روسیه دن ده ملی قورتولوشما
منافی قضا نظرندن بزلک اصلا «تورکستان و بوخارا»، «تور
کستان و خیوه» دیب سولیمه سلگمز کیردک و سولیمه ککه هیچ
حقزده یوق.

تورکستان تاریخی، جغرافی، ملی، اقتصادی و هر
جهتدهل بردر.

بر تورکستان چیکره لری ایچنده آیریم-آیریم و حتی
بربریکه دوشمان خالقلارنک بولوی آرقاندا تاریخی خطالارنک
بولوب اونگه نلکینی انکار ایتمه میز... بر بو تاریخی خطالار نتیجه-
سینک فاندای فلاکتلر کثیر که نلکینی بک یاخشی بلممز. ایندی
باشقا بر دور، بر ملتک بولونوب کیتکه ن پارجالارنک ملی دولت
خالدا برله شو دوری کیلدی. هر تورکستان وطنپوردی، حاضرغی
ملی کورده شک و مستقبل ملی قورتولوشک جدیدینی آکلانغان هر
تورکستانلی «تورکستان و بوخارا»، «تورکستان و خیوه»،

نورگهستان خانلاری، قارا تیکین و شهرسبز بیکلهری هر بری
اوز باشغا حرکت قیلغان، اوز باشغا اوز ملکینک آستانسی
آلدیندات اوزنی چیت دوشماندان مدافعه قیلینغا اورونگن ایدی.
او زمان بابالاریمزدا تورکستانلیک نوموسی بوق ایدی.
خوقند، بوخارا، خیوه و سائر ملک روسیه گه قارشو آیریم قرتلهری
تورکستانی روسلر زدن مدافعه اوجون بتوشمادی. بو قاریدا کور
سئیلگن قوتلار برلشوب خوقند، بوخارا، خیوه، قارا تیکین،
شهرسبز، نورگه، قازاق، قرغز آیریم قیلچکلهری اورینغا بر
لشکن تورکستان وطنپرورلکی حکم سورگن بولسایدی، تور-
کستان اوز استقلالینی ساقلاب قالغان و تقدیر بزنی اجنبی خضیقی
خوزلقدان و ذلتیدن قوتلارغان بولور ایدی.

روسیه تورکستانده اوز حاکمیتینی برلشتریب آلفاندان سولک
تورکستانلیر آراسداکی قیلچکلگی کوچه پشه ککه کیریشدی.
بو بولدا روس حکومتی موقتیک آز بولمادغالینی 1917 نجی ییل
اخلاقی دورنده عملده کوردک.

هممز اوجون بر بولغان تورکستان مختاریتی پروگرامینی
قازاق، قرغز، اوزبک، نورگه، هر قاییمز آیریم-آیریم اوز
بلنگه نمرجه، اوز اصولنرجه مدافعه کیریشدک. حتی بولشه ویلک
لهر حکومت باشغا کیلیپ عموم تورکستان خلقینی عینی حقوقسز لقا
کیردیکلهری زمان هم بز تورکستانلیر اوز آرا عمومی بر
آکلانما نیلی نایا پلمه دک. ملی دوشمانغا قارشو مجادله فرستینی
ایسه اوز آرا کیلیشلر اوجون سرف ایتدک.

بوخارا و خیوه ایسکیسی گه می روسیه واسالی حالدا قالا
باردی. بو ایکی خالقتی ملی مستقل دولت دیب نایا بلنگن کیشلر
بو کونلرده هم بولا بیلر. فقط بو مطلقا یا گلش. بو خالقلارنک
جسمینی قورونوب اسمینی گه ساقلاب قویوش، روسیه اوجون
ناشقا ریداعیلارنک نظرینی جارلق عصب و غلم سیاستدان نایدیر.

ماقفا خدمت قیلادغان بر کوز بویاویچلیق اویونی ایدی.
حتی تورکستان باسماچیلیق نتیجه سده ساویت حکومتدن
قورتولا آسادا تورکستانک نام بوره گنده روسیه ملک برور واسالی
بولغان بوخارا و خیوه خالقلاری موجود بولوب قالغان تقدیرده
تورکستان باری بر اوزون سورمه سدن ینه روسیه بویوندوروشی
آشینا نوشوب قالار ایدی. بوگا هیچ شیهه بوق، بز تورکستانلیر
نک بونی هر زمان خاملریمزدا ساقلاشمز کیرمک.

آکیچیشمک و حاضر دوام ایتمک تورگن ملی فاجعه سزیک
عیرت درسلهری بزدهن تولوق بر ملی برلک طلب ایتددر. تورکستانده
بیر برلکی حاصل بولمادغالینی ملی برلک بولا آلمایدر. تورکستان
یاغز بوروشی بوخارا و خیوه خالقلارینی دا اوز ایچیکه آلوب
بوتون بر مملکت بولغانی حالداغنه قورتولا آلود، قورتولا جاق دا.
یاغز ساویت روسیه بیکه قارشو بوگونکی کوره شیمز منافی اوجون
که ایمن، بلکه دیگر هر قاندای روسیه نده ملی قورنولوشمز
منافی نقطه نظرلرینک اصلا «تورکستان و بوخارا»، «تور-
کستان و خیوه» دیب سولمه سملک کیرمک و سولمه ککه هیچ
خقمزده بوق.

تورکستان تاریخی، جغرافی، ملی، اقتصادی و هر
جهتدن بررد.

بر تورکستان چیکه ره لهری ایچنده آیریم-آیریم و حتی
بربریکه دوشمان خالقلارنک بولوی آرقاندا تاریخی خطالارنک
بولوب اونکه نلکینی انکار ایتدیمز. بز بو تاریخی خطالار نتیجه
سینک قاندای فلاکتلر کتیر گه نلکینی پهک یاخشی بلغمز. ایدی
باشقا بر دور، بر ملتک بولونوب کیتکن پارجالارنک ملی دولت
حالدا برلشور دوری کیلدی. هر تورکستان وطنپروری، حاضرخی
ملی کوروشنک و مستقبل ملی قورنولوشنک خدیقی آکلانغان هر
تورکستانلی «تورکستان و بوخارا»، «تورکستان و خیوه»،

«تورکستان و قازاغستان» و سائر ديب آيرىلق قوماسدان،
هر کيسکه هر يورده و هر زمان تورکستانك آيريم قسملرينك
ملى، اقتصادى... جهنلردهن بولونماس بر بوتون ايکه نلکيني
نلقين ايشه ليدر.

«تورکستان و بوخارا» ديب پارچالان آتاماق بيزنك اوزيمزده
بر آيرىلق روحى نوغدير اجاضى کيلى، خارجدادا «تورکستان» و
«بوخارا» اتلى ايکي ندرلو مملکت و «تورکستانلى»، «بوخارا»
دالى، نامدا ايکي آيريم ملت بار ايکن ديهگن يا کليش و مى
حرکتيز اوچون نهايتده ضرولى فکرلرئنگ تارقالمويغا سبب
بولمايدير.

بو حالك بولماسنى لازم.

بزنك مى فورنولوشم، ديهك، خلقيمزنگ بوتون كيله جدىكى
ياغز مى بركيمزگ باغليدیر.

عمومى دوستاندان قورنولغان مى تورکستان اوز ايچكى
تشکيلات مسئلهسنى اوزى حل ايشه بلهدر. كيله جهك مستقل تور-
کستانك آيريم مختار (آتونوم) ولايتلرى بوخارا، خيوه و سائر
ديبى، يوقسا اوزبکستان، تورکمنستان، قازاغستان... ديبى
آنالاند — يو، ايچكى ادارى بر مسئلهدیر.

خلاصه: «تورکستان و بوخارا»، «تورکستان و فلان»

ایمىس، ياغز: —

تورکستان!

•••

«شکلچه قومونىست، معناچه ملتچى»

«باش تورکستان» نك بو سائدا درج ايتديکمز عض مقاله لدر-
دن او قوجيلاريمز تورکستانداغى آلا مسؤل ساويت ايشجیلهرى
آراسندا لينچيلککه فارشوبر احوال روجه نك حکم سورمه کده

ايکه نلکيني آنگلا ياچاقلار. فيض الله خواجه بو حساگه کيرمه يدر.
اوزىنى نه قادر «خالص» قومونىست. لينچى قليب کورسه نه کچى
بولسادا، فيض الله خواجه هج بر وقت حقيقى بو ايشه ويک بولماغان،
بولمايديردا. موسقوا بولسه ويکلهرنگه فيض الله خواجه که يله رينک
خالص قومونىست بولويک کيره کي ده يوق. موسقوا بولسه
ويکلهرى ساويت حکومئنگ وجودگه کيليش جاغندا ناق تورکستاندا
اوزلهرنگه «نيک حقوقلى اورناقلار ايمىس، اطانتکار ترجمانلار
و بويورقلارنى تقديس به جدر کوچى ميرشه بلهر» آفتارغان ايديلهر.
بو ادعائىنى تورکستاندا ساويت حکومنى تاريخگه عائد مهم بر اثر
يازغان بولسه ويک که تورکى سافاروفنده اوز کابنده تصديقلايدير.
بوتکله برابر، فيض الله خواجه، ايکي جديدلهر دستسندن
بولسه ويک فرقه سنده بر که «نمونه» بولغان سببى، موسقوا بولسه
ويکلهرى اوچون کيره کلي و قيسلندير، چونکه فيض الله خواجه
روس بولسه ويزمى ايله ايکي تورکستان مى قورنولوش حرکاتى
آراسنداغى، حقيقتده هج بر زمان موجود بولماغان، رابطه اوچون
بر «جانلى دليل» روليني اويمايدير. مهنه شونگجه بولدر که موسقوا
بولسه ويکلهرى فيض الله خواجهنى، اولنك بوتون معكوره وى خطا-
لارى عتا قاراماسدان، اوزبکستان حکومت رئيسلگده و ساويتلار
اتقافى مرکزى اجرا قومئيه سينك 7 رهنسندن بى اورنده
ساقلايدرلار.

موسقوا بولسه ويکلهرينك بو «ساخته دليل» روليني اويمايديرغان
فيض الله خواجهغا «حرمت» ايشلهرى هر هر سندهن زياته تور-
کستاندا موسقوا ايديشولوزسينك يوقليقيني کورسه نه دز. بونى نر
حقيقتده کوروب توروبمىز. ساويت غازيتالارى هج بر زمان
معكوره يا گليتلقلارى و ليشين باش جيزيفندان چيقيشلار حقتده
بو کونگيدهك کوب يازماغان ايديلهر. تورکستان غازيتالارينك يانوار
و قورال نسخه لهرى ليشين قانونلارنى بوذغوجيلارغا خطاباً يازيلغان

ھاز ئورلى باقىرىش، سوگوش وە دوڧلار بىلەن تولغان.
شاھان نەقەرگە، ئورگىستانداغى «ئىلىن غلېھدارلىق» دەپ
زىۋا ئېدېش ئورمى «ۋە اون لارچا باشقا ئورلۇق مەلى عكس الاقتار»
شەكلىدە بىك كۈچەيشى، زىمان باشا بىلە «ئىش يىللىق پىلانك سو.
گىچى يىلى مە ئوغرى كېلە كەدەر.
ئورگىستان مەلى قومۇستلارنى آراستىداغى اصل مەلى عكس.
الاقتار يىللىق، خرىكى «ئىش يىللىق پىلان» تەلىق ائىقە باشلاغىچ
كېلىن بىر شەككەن آلاز. اسماغىل سەد وقاسىك مۇستقۇدا جىق.
دەغان «بۆلشەۋىك» مەجموعەسە، زراعت قومۇستلارنى سىپىر ئوق ايلە
قومۇستلار ئوراسى رەئىسى رېقۇبەنى ۋە غومۇنىكە بوتون ساۋىت
حكۇمىتىنى «قولۇنۇر ئورنى» (مەشەككە جىك) بىلەن عىيلەن
چىقىش، ساۋىت حكۇمىتىنى خاتىرغا جا ھەم تېنچىمە كەن سەدالله
قاسىم سەلمى، مانان رازى، باتۇ ۋە ئاشكەد قومۇنىست دارالقمۇنى
مەدىرى خانسۇۋار كەبى آلتاز، ئېدېش ئورمى ساۋىت كېلگەن قومۇ.
پىستارنىك «عكس الاقتارنى» خرىكلەرنى، ۋە بالاخىر يونوس،
مىنوبى كەبى قىزىل پروفەسورلارنىك «بوزۇۋا مەفكۇرەسى» سىپىر-
لەكە، اېكە ئىكەلەرنىك آگلاشېلوب قانۇنى — مەنە بوللار يالغىز
زىمانچا «ئىش يىللىق پىلان» بىلەن باغلى خادەلەر بولماسدان، شو
پىلانك ئوغدوردېنى وقە ۋە كوردۇشەلەردە «ئىش يىللىق پىلان»
قارشىغا بىرچى عىبان قىلۇچى كىشى بولكەۋىك فرەقىغا مەلى
اقتاچىلار سەندەن جىقىپ كېلگەن اسماغىل سەد وقاس بولسا، بو
ئىش يىللىق پىلانك «سوگىچى يىلى مانا «بوزۇۋا مەفكۇرەسى» سىپىر-
لەكە، كە ئوشكەلەردە ھىچ بىر وقت بوردىغا مەشچىك اېسى كېرمە.
كەن ۋە ئىلىن مەكتىبە تەپە كوردۇپ توشكەن، قومۇنىست
دارالقمۇنى باش قىزىل پروفەسورلارنى يونوس ۋە مىنوبى لاردا...
ئىلمى بو، ئىسادىنى بىر حال اېمەدەر.

«ئىش يىللىق پىلان» ئورگىستانگە عادەتتەن ئاشقارنى بىر جىرە
كېلىككە تەلىق ائىلدى. تۈپەندە كىرە بىكەز بىر نېچە مەل بو جىرە
كېلىككى ۋە اولكە دىۋەسىنى آچىق كۆرسەتەدەر.
ئورگىستان چارۋاچى خەلقىنى يالغىز بوتون مەلىنى ۋە اۋى رۈن.
غارىنى (روزگارىنى) اېمەس، خىتى خاتۇن، بالاجا قاسىنى دا «سو.
سىياست جەمىئىتى» اوچون بىرېشكە مېچور ائىكەن «قالخوزلا.
شەرش» نەك اۋىزى خەلققا قانداق ائغىر بولۇپ توشدى...!
قازاق، قىرغىز لارنىك قىرغىقى (بوغرۇمى) بىلەن سالىنا باشلانغان
مەشھور «ئورگىسىپ» (ئورگىستان سىپىر تەپە رولى) اېسە 400 مېك
روس موزېكىنىك قازاغىنانا بىرلەشەر بولۇۋى ايلە بېشى...
ئورگىستاننى اۋىز ائىزاقىدان مەجروم قىلىپ، بىلگىلەنگەن مەداز
پاختا اۋونىمىگە كە مەقابل اولچىب بىرلەشەر كەن روس ائىزاقىغا
باغلاغان پاختا سىياسىتى...
مېككەرجە ئورگىستاننى روس ۋە اۋقراپاغا، ساۋخوزلارغا
مېچورى سورنەم ايشەنمەك اوچون، سورگۈن قىلىپ اوللارنىك
بىرېكە «بىرەدلىك دوستلەرى ۋە ساۋىتلار اتقافى» مەركىزى ايلە اولكە
اطراف اولكەلەرنى آراستىدا مەدىنى ۋە اتقافى رابطەك اۋستور.
لوشى نامىغا، ئورگىستانگە روس موزېكىلەرنى كۈچۈرۈپ كىتىرىش
(بوردىنى اۋرنا آسيا پوروسى مەسۇل كاتىبى زەلەسكىنىك سوزى).
ئورگىستاننى مەخسەلەرنى تەقىب ۋە سورگۈن قىلىپ، اۋرۇن
لارغا ئورگىستان خەلقى خاسىغا آمىرقانان جىشلەرنى چاقۇرۇپ
كىتىرىش... ۋە سائە ۋە سائە...
مەنە بوللار بولكەۋىكەلەرنىك خىسۋا «ئىش يىللىق پىلان» دورىدە
اۋچ المان «شەككەچە مەلى، مەناچە قومۇنىست» سىياسەلەرنى آستىدا
ئورگىستان قومۇنىستلارنىدان، اچىدە ئاشكەد قومۇنىست دارالقمۇنى
مەدىرى ۋە مەدرىلەرنى خانسۇۋار، يونوس ۋە مىنوبى لار كەبى
حىقىقى اېنىچىلەر بولغانى حالدا، پوزدە 99 نەك «شەككەچە قومۇ.

بیت ، مهاجرتی ، بولوب ، چوقا لاریك سینی آجیق کورسه ندر .
 بر مجموعی اوقوچی تورکستانلارلارک تورکستانده حاسر
 شی کونده مفکوره جهه سنده بولوب تورکمن کوره شلرک سئلر
 زنی — تولوق بولماسادا — رنک فکریمزجه ، توغری کورسه
 کورگن تحلیلمرنی خاطر لاریدا یاخشی غه سافلاشلارینی ایستردیک
 اوقوجیلاریمز ، مملکتیمزنی بوزلکه فوتقارو ایتمده عمل بر
 فایده برمه بیدرگن بو توغرو تحلیلمدن ، بیه چقادر ، دیمه سینلر
 طبعی و فاعلرنی تحلیل ایتمک وه حقیقی فاش قیلساقله که یور
 نیرنی فوتقارا آلمایمز ، لکن ، توغرو پوروتولگن بر تحلیلک اصل
 اعبیتی اولک برکه یورتمزک فوتولوشی اوجون کوچیمزنی
 قابسی بولما سرفه قیلویمز لازم ایکه نالکینی توغرو کورسه توتوم
 در . بیت نایرلردن بویوک اعتنا وه احتیاط بلن فوتولغان خالص
 لیبین مکتبلرند شالین اصولی اوزده — یعنی ، شکلجه
 ملی ، مهاجرت قومونیت ، بولوب تریه لنگن تورکستان باشلمدن
 یوزده 99 بنگ ظاهر اکه قومونیت ، معاً ملی ، بولوب
 چوقوی ، بو باشلق ملی وه اخلاقی حیثک کوچلی ایکه نالکینی
 آید آجیق کورسه توب نوردن . بربک امید باغلا دیمز قظه وه مستقل
 ملی تورکستانک ایگ امیدلی اوردوسی مهنه شو موسقوا بولنه
 بوزیمک حیله وه تدبیرلریگه بریلمه بیدرگن تورکستان باشلمدیر .
 بولنه بولگه رنک تورکستانداغی مفکوره جهه سندن تشویقکه تور
 شولهرینک سینی حقدوغی تحلیلمزدن چقادرغان تیجه لار ؛ مهنه
 شو باشلقا احتیاطلی بر سورنده معامله قیلماق ، اونی ملی منفعت
 لهریمزگه حیثت قیلوده — مهاجرتده مع التأسف تیرتیز اوچریم
 نبلدیگی که می — حصرجه سیکه وه فویال سورنده عینمه کدون
 سافلاتناق لرومیدر .

تورکستانک فوتولوشینی وه ملی استقلالینی کولگدن ایست
 کن . فقط یورتمز دوشمانلاریماغه فایده برمه رگن ایچکی اوز

آرا کوره شلردن تورکستانی فوتقارینی تیلکه ن هدر بر و طبرور
 یا شلقی آیما لیدر وه آیریم ، زرجان هم اجرا بولسهری ، نلک
 عبله رینی موسقوا جلالد لاریک اشکجه لری آستدا اوز ملی روحینی
 سافلات قالا بیلگن حاسرغی یا ش نلک اوشیکه آتلملی
 کیره کدر .
 چوقای اول مل مصطفی

تورکستانده انقلاب دوری (*)

(بر یا ش تورکستانک خاطر ، دفتر سمن - باساجیلق حرکتی ناریگه قاتر نوملار)

II

تورکستان ملی حرکتی ناریخنده ائک مهم بیری بولغان وقعه
 لهرنک بریده شهبمز «باساجیلق» حرکتیدر . تورکستان خلقینک
 قیزیل روس اینپهریا لیزمیگه قارشو عمومی کونفرانسندن عبارت
 بولغان بو حرکت ملی دوشمانلاریمز طرفندن فسادا شونداغی
 اسلمه دیریلگه ندر . بو حرکتک روسلر طرفندن کورسه بیلیمک
 ایست بیلدیگی کیچی ایسکی مفهومده باساجیلق ، نالاجیلق بولما
 سدان معین بر هدف آرفاسندان یورگن سیاسی ، ملی بر حرکت
 ایکه نالکینی حادفات کورسه توب فویدی ، بو کون ناریخنده «باسا
 جیلق» حرکتی دیب قید ایتمکگن بو حرکتک تورکستان خلقی
 ملی نوبتولونینک طبعانی ، اولک یا نلار حاکمیتیا قارشو چقیقیتنک
 بر کوردونوشندن که عبارت ایکه نالکینی دوست ، دوشمان هدر بر
 کشی طرفندن قانول ایتمکگن بر حقیقندر . بو ناریخندن باشلاب
 تورکستانده نالاجیلق معناسنده کی باساجیلقدان باشقا برده ملی
 فوتولوش حرکتینک بر کوردونوشی بولغان «باساجیلق» باردن .
 برده بو برده مهنه شو مقدس ملی حرکت دیمه ک بولغان «باسا
 جیلقدان» بحت ایتمه کچی بولامز .

(*) باشی «یا ش تورکستان» نلک 23 عمی ساتمادیر .

حاضرەك باش قىسىمە قەد ايتلىدىكى كىيى تور كىيىمەلەردە روس-
ئىكك ھىچ بىر قىسىمدا قاراشو ايتىچ قانداق بولغان ايدى. او اوز قەد رايىسى اوز
قولىغا ايتىش استىقامتتە كىيىمەك ئىزىمىنى كۆيىدەن آكلاقتان وە بو
يىلتە مختارىت اعلاىى قاراپقا كىلگەن ايدى. كورولگەن نورلو
چارە لارغا رىغما قىزىل مر كىز موسقوا تور كىستان خلقىك آرزو وە
احتىياجى بلەن حىتلاشقاق ايتىمەدى. او تور كىستان پوقسول خلقى
سايىدە لارى مراحىتلارنى دە ايدى. بو پوقسول خلق سايىدە لارى
«ساختىرور»، «شوتىجى»، «مىللەرىك حق وە خوقىنى تايىشى
وە اوتى قورنارماققا وەد ايتىمە كەم» بولغان موسقوا مر كىرىك تور
كىستان خلقىك ادارى مختارىتىغا رايىلىمىنى سوراغان ايتكەن
قىزىل موسقوا پوكونكى دىكەن تور ستاپىن اعماىى بلەن «كوجىكر
بولسا تور كىستان ساوتىلارنى اوزىكوز نارقابىك، قولاك» دىب
جاواب بىردى. بولك بىر پرووا قاتورلقدان باشقا بىر نەرسە بولماغانلىمىنى
سولەن اوتوروشقا ھەم حاجت پوقدر. قىزىل موسقواك تور كىستان
پوقسول سايىدە لارىغا بىر كەن بو جاواىى، قورالىر تور كىستان
خلقى بلەن تور كىستاندىكى روس بولكە وىككەرى آراستاكى كور-
رەشەدە ئەينى حكومىتىك قايسى طرفنى باقلايدىغانلىمىنى آجىق كور-
سەنپ نورد ايدى. موسقواك بو حر كىتىدەن قوت آلغان تور كىستان
نەدىكى روس «قولونىز اوزور» بولكە وىككەرى تور كىستان مختارىت
حكومىتىگە قارشو سوغوشقان حر كىلەرىنى كورچەنە وە 1918 نىچى
يىلك 30 نىچى غىنوارىدە ياق مختارىت حكومىتىك مر كىزى بولغان
خوقىد شەرى مىلسان قىسمى آنتىغا ئوتە باشلايدىلار. ھەر تاماندان
پويارىلغان بولكە وىك روس عىسكىرى كوجلەرى غىنوارىك 31 نىچى
كونى خوقىدغا يىتىپ، شەرىنى آغىر ئوبلاز بلەن آنا باشلايدىلار.
مەنە شو وىعت قارشوستا دىخت باسقان خلق كىلەسىنك تىصيان
حر كىتى باشلانار. بو خلق حر كىتىك بىر نىچى باشلوعى خوقىد شەرى
ادارەسى طرفىدەن شەرى ساقچى كوجلەرىك باشلوعى غىيىن ايتلىش

بودىقى ياسماچى اير كىش ايدى. مىلى حر كىتكە بولكە وىككەرى
طرفىدەن «ياسماچىلىق» نىگەن اسىك بىر يىلىشىگە مەنە شو وە شونك
كىيى بىر قاچىا سابق ياسماچىلار كىك حر كىتكە اشتراك ايتكەلىككەرى
بولسا كىرەك. شەرى وىران ايتاب اھالىسى قىلىچدان كىچىرەلكە
بەن سولك 20 نىچى قىورالدى خوقىد بونولەدى بولكە وىك روس
ادارەسى استىغا كىر كەن بولدى. مختارىت حكومىتى آرتق بىر-
يىلگەن، او حكومىتى باقلايدىچى قوراللى كوجلەرىك بىر قىسمى
سلاحىز لاندىرىلغان بىر قىسمى دە قاچىب پوفارىدا ايتىچ ايتكەن
«ياسماچىلىق» حر كىتىنى باشلايدىلار. شو قاندارىنى آجىق ئوتىب او-
توش كىرەك، كە مختارىت حكومىتى بلەن «ياسماچىلىق» حر كىتى
آراستاكى رابىطە آجىق مختارىت حكومىتىك روس بولكە وىككەرى
طرفىدەن يىقىتىلىشى خادەسىنك تور كىستان خلقى جىيانىنى غىلغا
كىرەككە وە بو سوزلە حر كىتك باشلايدىمىسا سىب بولوشدان كە
غىبارىدە. پوفسا نە بو حر كىتك ئوزوش وە ئوزولوشتە وە نەدە سوز-
گراكى انكشاف وە دوامىدە مختارىت حكومىتىك قاناشى بولغان.
مختارىتچىلىق اوزىك قىسقاغە دوام ايتكەن جىيانغا قالمى روس سارا-
جىلە خاتمە چىكىلگەندەن سولكە كورەش شەرى بولا آلورلىق
كوجىلى بىر آقىم بولماغانلىمىنى كورسەندى. ايلك چىقىشتا مختار-
ىتىچىلىقى مەدافە ايتە باشلانغان «ياسماچىلىق» بولسا طىبعى يولىلە اوز
سىياسى اقلەرىنى كىيگە پىرەمەك مجبور شەدە ايدى. ذاتا مختارىتچىلىق دا،
باش مقصد بولغان مىلى قور تولوشقا قان توكەسەندەن، ھىچ بولماسا
آزراق قوربان بلەن بارىش اوچون ايتىلغان بىر حاشىرلىق آدەمىندان-
كە عبارت ايدى. فقط «ياسماچىلىق» دا ايلك دورىدە خوقىد شەرى
حدودلەرىنى آشىب اطرافقا يايىلىنجا بونداى بويوك بىر غايە آرقا-
سندان كىتەدەگەن بىر حر كىت اوچون لازم بولغان مىشكىلك، نظام
وە اشتىامى كورسەتە آلمادى. اولك ائك ضەيف قىلەسى دە شو
جەتتى ايدى.

خوقندون باشلان بۇ حرکت كۆپ اوزاماسدان بونون
فەرغانەنى قاپلادی. ھەر طرفدە فۇرغالانچى تودەلەرى نوزولدى.
فقط ھەر قورباشى اوزىك باشلاندى تودەسى اوستندە وە بونون
حرکاتدا بونولەى سىرت بولوشى، خى باشقالانى بىلەشى
اېستى. مەنە مىللى مچاهد كوچلەرى باشلوقلارى آراسداكى بو
رفايت (آتوگونۇم) حرکك كوكىنى بالتالانغان عامللارنىك
بىرى، بىلكەندە بىچىسى ايدى.

مىللى حرک خوقندون باشلانغان زامانلاردا بونون قور-
باشلار ايرگەشنى اوز باشلوقلارى دىپ نائىر وە اولك كورسە
نوى بلەن حرک ايتەرلەردى. حرک خوقندە حدودلەرنى آشىنچا
ايرگەشك مەرىغان شەرى قورباشى محمد امين بىك كىنى
رفىلەرى جىق قالدى.

شوبىدە ئىبب اوتوش كىرەك، كەنە ايرگەش وە نەدە محمد
امين بىك اوزمان باشلادىقلارى حرکكە قىلى وە سىاسى بىر خط
حرکك جىزىپ، اوبى اداره ايتە آلورلق حاضرلققا اىگە ايدىلەر.
«اسماجىلق» حرکاتنىك اىلك دورىدە آتە فۇدلى شىخلەر بولوب
سانالغان بو اىكى قورباشنىك مىللى مچاهد كوچلەرنى توپلاش وە
اوللارنى بىر آزادا حرکك ايتىرىش كىنى تشكىلاچىلق ساحەسىدە
كورسەتكەن لياقتلارغا رغماً اوز فعاليتلارى زماندە ساويت حكو-
مى بلەن بىر نىچە نائىر آگلاشيب اولك خەتتەگە كىرمەك يەنەدە
ئىنى درجەدە قولايلاقلانى تاشلاش جىقىش كىنى حرکكەردى بو
سىاسى حاشىرتنىك بولمىغىنى كورسەتوب تۇرەدە.

ايرگەش خوقند شەرى ادارهسى تاماندان شەرى ساقچىلارنىك
باشلوقى ئىسىن ايتلەنگەن جاغلاردا مەرىغان شەرىنىك قورباشىسى
محمد امين بىك ايدى. ايرگەش مختارىت حكومىتىك روس بولشە-
ويكەلەرى طرفىدەن بىقىللووى، خوقند شەرىنىك ويران ايتلمەسى
سواندا مختارىتچىلق فەكرىنى مدافە ايتەك شمارى بلەن اورناغا

ايتلغانى كىنى مەرىغان شەرى قورباشىسى محمد امين بىك دە
«دەقانلارنىك سوك پارچا ئەگە كىنى فولدان تارتوب آماقدا بو-
لغان بىر حكومت قوتلارغا قارشو كورەشيب، دەقانلار حقىنى قو-
نقارماقچى» بولغانى سويلەيدەر. فقط، اىبىر كە كۆپ اوزون سور-
مەسەدن بو اىكى قورباشى اوز آرا تارتىشا باشلادىلار. 1919 نچى
يىلى محمد امين بىك ايله ايرگەش كوچلەرى آراسدا بولغان اوز
آرا كورەشلەر طىعى يالغز روسلەر كە قارشو كورەشكە توسوق
بولوشى بلەن كە قالماسدان مىللى قوتلارنىك شىغف توشوشكە ھەم
سەب بولدى. بو اوز آرا كورەش، تارتىشمالار محمد امين كوچ-
لەرنى آماقغە شىغف توشورگەنى كىنى ايرگەش تشكىلاتىنى بو-
توللەى داغىتىدى. حتى بو مناسىرتلار كىلەر شىجەندە ايرگەش اوز
ايتىندەن واز كىچىپ ساويت حكومتى خەتتىنى قاپول ايتدى. اولك
باشىنى بىگەندە يەنە شو اوز آرا كىچىنە آلمانلار قەدر.

بو ايرگەش ايله محمد امين بىك آراسدا جىققان آگلاشماق
وە تارتىشمالار يالغز نورگىستان مچاهدلەرنى كە ايمەس، نورگىستان
مىللى حركتى بلەن قىزىققان ھەم بىر كىشىنى اندىشەكە سالماقتان
كوگولسز بىر حادە ايدى. بو آگلاشما و جىلقلارنى اوز آرا بىرىپ
دوشماننىك بونى استفادە ايتىشكە بول بىر مەسلك اوجون كورولگەن
بونون تدبىرلەر، توسلەر شىجەسى قالدى. مئشە نھايت محمد امين
بىكنىك غلىمىسى وە بونون فەرغانە كوچلەرنى اوز قومانداسى آستىغا
توپلاشى بلەن شىجەلەنگەن بولسا دا عمومىيەلە حركتىك بو بوزدەن
كۆپ ضرر كورگەنلىكى، بىر قانچا ماسەد فرستلارنىك قاجىر يىلغا
بلىدى دا انكار ايتلە آلمایدىغان آچى حقىقتلەردى.

ايرگەشنى بىر طرف ايتىپ، ادارهنى اوز قولغا كىرىپ آلغان
محمد امين بىكنىك نىسبەتاً قىسقا بىر زمان اچىدە بونون قوتلارنى
توپلاش كوچلى بىر تشكىلات خالىغا كىشە كىشى سويلەرگەن اولك
«آق روسلەر» دەن قائىدە لايىش بىنى، ھەر قائىدە بىر مقصد بلەن

بولسا دا ساوت حكومتى بلەن ياراتىپ اولك خەمىتىنى قابول ايتىش
 كىيى ياڭلىشلارغا كىرگەنى دە قىد ايت اوتوش كىرەك.
 اير كىش محمد امين نىك تارتىشما لادى زوانىدە قەرغانەدە شىر
 محمد نىك ، خانخواجە ، محكم حاجى ، رحمانقولە ، امان پالوان ،
 محى الدين نىك وە باشقا بر قانچا اتاقلى قورباشيلاردان ھەر برىغا
 مىڭلەرچە غىرنلى توركىستان مىڭىتلەرنى اداە . ايشە كەم ايدىلەر .
 تيمور اوغلى

لاستىك قوغورچاق

موسقا يوك وىكلەرى توركىستاندە بوتون اغلاب جەھەتدە
 بە گىدەن قورقولى موفىتىر لىكلەرگە يول قىماقداد لار : توركىستاندە
 ايدىگە ، حىقى لىتىچىلك تىب اناپ كىلگەن نەرسەلەرنىك خىتتە
 «تورنىكچىلك» ، «سلطانچىلك» ، «جوقايچىلق» وە «قاسم
 چىلق» اىكەنلىكى آڭلانىلۇپ قالغان (بىراوندا ووستوكا ، 20 نچى
 بابار) ، عىياكېم وە قاسىيى عامل لىنىن يوللىنى يوزۇپ عىكسلا اتقلا .
 چىلققا ئەبلە تىروب يوزغان ، توركىستان غازىنا لارنىك يازدىغىنا كوزە
 فرقه ماش جىزىقىنى يوزغوجىلار قاناردا برىچى اورۇندە ساويىلار
 اتقلى مركزى اجرا قومىتىسى دە ئىسلەرنىدەن برى وە اورىكىستان
 حكومتىنىك اورگەرمەس دىشى يولمان مەلوم قىضالەلە خواجە ائىدى نو .
 رەد . قىضالەلە خواجە 1926 نچى يىلدا «بوخارا اتقلى تارىخىگە
 داۋر» اسمندە تور كىچە وە روسچە بر كىتاپچە يازۇپ ، او كىتابدە
 عوموما توركىستاندە وە خصوصاً بوخارادا مىلى شەمورنىك انكشافى
 خصوصىدە ، جىدىجى ، لەرنىك ترقى پروژانە ھەم اتقلى روللارنى
 آيرىچا كورسەتۇپ اوتكەن ايدى . بو جىتدەن ائىدى قىضالەلە
 خواجەنى ھەر بولتە وىلك ھەر ائىدىدا سو كىمە كەم . اوئى ائىكوب
 سىغىنترخان ، اورنا آسيا يوروسى باشلى باۋمان بولدى (باۋمان نىك

شو يىلى ارىچى تاشكەند شەھر فرقه قوغورچاقلىرى مەرومىدە سىپا
 «اقىلىن» . قىضالەلە خواجە كىوب بىشمان قىلماقداد وە ھىچ بوياق
 (رنىك) آياماسدان خلق قاروشۇندا اوز اوزىنى قارا لاقىلدايد .
 بىچارە «رەئىس جەھودا» خلق قاروشۇندا اوز «قوسونىنى» اوزى
 سىمەك مجبور بىتىدە قالوب تورويدر .
 «جىدىجىلك» وە «جىدىدە» لەرنىك اتقلىدان اول توركىستاندە
 خلقنى مەاسر ترقىيات يولغا سالىش مېداىدا كىوب كەتە روللار
 اويماغانلارنى ھەر بر توركىستانلىككە يىلكىلەيدر . جىدىجىلك نىك
 مەنە شو روسچە جارلق حكومتى غەلبەگە خلقنى مىلى نوبىسىنى
 قوزغاتقانى وە روس ايمەريالىزمى مامورى بولغان بوخارا امېرىكە
 قارشو ترقى پروژانە قوزغائىشلار ياراتقانى اوچون «جىدىدە» لەر روس
 حكومتى وە خصوصاً بوخارا امېرى طرفىدەن تەقىب ايتىلەر ايدىلەر .
 جىدىدلەر حقتە بوللارنى بازماقىدان مقصدىمىز اوللارنى ايدىلەر
 لىزە ايشەك ايمەس ، يالغىز او زمانى حىقىتى تەدلىق ئەبلە ، كەم .
 قىضالەلە خواجە نىك كىتاپچىسى ھەم شو مەقۇمىدە يازغان ايدى .
 اولك اوز كىتاپچىسىدە قىلغان اساسى خىطلارنىك اىكە مەھى ،
 تارىخى حىقتى خىلافا اولاراق جىدىجىلكنى مەنأ روس بولتە .
 وىزمى ايلە ياقىنلاشتىرماقنى نەجرە قىلۇدى ايدى . جىدىجىلك —
 خصوصى مىلكىتى ، شەخسى خرىتىنى وە ھىچ بر خىل آيرىماسى
 قوماسدان ھەمە اوچون نىكە سىياسى خرىت تائىماق كەبى بوتون
 مەلۇوب خصوصىت وە مىقتارغا اىكە بولغان ساغلام مىلى ترقى پرو
 بر خرىت ايدى . بولتە وىزم ايمە بو مىقتەلەرنىك ھەمە سىنى انكار وە
 رە ايتەد . بولتە وىكلەر شەخسە نەزىرچە جىدىدلەر روس ايمەريالىزمىنىك
 مامورلەرنى ، بولتە وىلك تىلى بلەن ئەيتكەندە ، جىدىدلەر «قومىر ادور
 بورژوا» (۰) دان باشقا بر نەرسە ايمەس . مەنە ائىدى ، وقىبلە بوخارا

(۰) «قومىر ادور» (Kamprador) بورژوا «دەپ» ھەندىستان كىيى مىلىكە
 وە خىتلى كىيى بارمە مىلىكە اولكەلەرنە ايمەريالىست سىر مابىدارلار ايلە يىزلى خىلق
 آراسىدا دلالتىن و طەبىقىسى اوتۇپ بوركوجى يىزلى مىصرلارنى آتايىدلار .

بلى نرفىرور حر كىنىك باشلايتىدا فعال سوزىدە قاتناشقان، حتى
جديدچىلىك ايلى بولمىدى. آراسىدا «مىسى كوروك» سالىق
ئىشىگە كىرىشكەن ساق جديدچى فىض الله خواجە، بۇ كۈن
ئىسكى دوس ئىسپىرېلىنىڭ مائۇرى، «قۇمرا دور» سوزۇۋاتىدۇ
ۋە كۆپ بولۇپ ئايرىلىپ ئوتۇرىدۇ. بۇ فىض الله خواجەلىك ئوزىدە
ئىزىراق ئېتىدات...

يۈرۈپ سېزىلارنى (Boxeur) لىك مەشق قىلغانلارنى
ھىچ كۈرگەنكى بارى؛ اولار قارشولارغا لاشىكەن (رەزىدەن)
ئىدە شىكەتلى كەتە بۇ قوغۇرچاق قورۇلار، يۈرۈپ سېزى-
لارنى بولۇپ كۈچلەرنى بىلەن بۇ قوغۇرچاقنى يۈرۈفلار لار. قور-
غۇرچاق سەئەلەپ كېتەتتە، سوگرا يەنە ئىسكى ۋە سەئەتتە تۇتاش
قالان. بۇ بول بىلەن سېزىلار ئوز ئىشلەلارنى كۈچەيتىرلەر،
فقط لاشىك قوغۇرچاققا ھىچ بۇ نەرسە بولمايدۇ. فىض الله خواجە
ۋە بۇگا اوختاش جالى قوغۇرچاق لار ئۈستە بولمىدۇ ۋە بىزنىڭ
قېزىل يۈرۈپ قىلارنى دا عىنى «زېمىننىڭ ھىلى اجرا ئېتە كەتتەلەر.
قېزىل يۈرۈپ قىلار فىض الله خواجەنى تۈرگەتتە خاتىر قېزىلار
يۈزىنى آجىش ۋە پىر اسلاخاتىغا مەنلى قاراش ماسىپەتتە، اورۇنلار
ئېدى، ئېدى، ئوبى جديدەلگى اوچون اورۇنلار ۋە يۈزىگە تۈ-
كۈرمە كەلەر. فىض الله خواجە ئېسە بۇ يۈرۈفلارغا خۇدە لاشىك
قوغۇرچاق كەس، اصلا اغىراق سېرمەتتەن ۋە حتى ھىچ حقارتتە
نويەتتەن بولۇپ ئېكېب كېلمە كەت. ۋە يەنە بۇ لاشىك قوغۇر-
چاققا اوختاش فىض الله خواجە دائىما عىنى اورۇنە — اورۇنكەتتەن
حكومت رەئىسلىكتە ۋە ساۋنلار الخاقى اجرا قوبەتسى رەئىسلىك
دەتەن بىر مەقەتتە تۈرۈپ قالىدۇ...

بۇ مقاله يازىلىپ يېتىدىكەن سوڭ فىض الله خواجەلىك تۈپە
عقبنى آلدۇق بۇ نىقتى او تۈرگەن موسقۇا بولمىدۇ ۋە بىكەتلىك اورۇ

كاشەكار مائۇرلارنىڭ اخلاقى تەدرجەدە تۈپەن توشۇر كەن ئېكەلىك.
ئەرىگە خىرىت ئېتەلىك مەكەن ئېسەس، فرقه چىرىمىدان چىقىشدا
دەقەلەرچە قارا لانغان فىض الله خواجە، ئېدى، بۇ فرقه چىرىمىنى
بوزۇشقا قارشو بولمىدۇ ۋە بىكەتلىك كۈرۈشمەك، ھى طلب ئېتە سوز
سولەيدۇ.

بايقاش فىض الله خواجەلىك سولەمەك مەجبۇرىتتە قالدېنى
پانغانلارنىڭ درجەسىنى كۈرۈشمەك اوچون اولىك نىقتىدان بعض
پارچا لارنى بۇ يۈرۈپ كىرەتتە. فىض الله خواجە «جديدلەر» ختتە
شۇنداق دېدى: «1917 ئىچى يىل انقلابدان سوڭ اولانلىك (جديد-
لەرنىڭ) يالغۇز بىر قىسمى غە، ھەمدە فقط آرزۇ ۋەقت بۇرلە بىر بۇر-
دېلەر. اما سوگراخان، انقلابمىزنىڭ تېرە گلەشۈپ درجەتتە جديد
لەر بارغان سارى اورۇنكەن انقلابچى يۈزلەرنى كۈرۈشمە باشلان.
دېلار جديدچىلىك ۋە جديدلەر يۈزۈرۈپ مەنچىلىكى عكس انقلابى
مەكۈرە چىسى خاتىغا ئېتەتتەلەر؛ ئىچى، دەقان ۋە شېر قىراسى-
لىك بولمىدۇ فرقىسى رەھبەرلىكى آستىدا انكشاف ئېتە كەتتە بولغان
انقلابى كۈرۈشمە قىلمى سوزىدە قارشو كېتىدۇر.»

«1917 ئىچى يىل انقلابدان سوڭ فقط آرزۇ ۋەقت بولمىدۇ.
ۋە بىكەتتە بۇرلە يۈرگەن، ۋە سوگرا «اورۇنكەن انقلابچى بو-
زىنى كۈرۈشمەك» جديدلەرلىك قايسى جديدلەر ئېكەنلىكى بۇ باخشى
بىلەن. 1918 ئىچى يىل يازدا تۈرگەتتە بولمىدۇ ۋە بىكەتتەن قاجقان
ۋە اولانلىك عكس انقلابچى يۈزى، سەپەتتە بولمىدۇ ۋە بىكەتلىك
ئېكەن قىلالم دوستىنى اورۇنلار ئانامى دوتوف طرفەتتەن غوايتىكەن
جديد، مەنە شو فىض الله خواجە افندىك ئوزى ئېدى. ئېدى.
1932 ئىچى يىلغە عىنى فىض الله خواجە، كۈيا ئوزىدە 1917 ئىچى
يىلغە بولمىدۇ بولغان ئېمىش كەس، بۇ بولمىدۇ ۋە بىكەتتە، بىزنىڭ
بولمىدۇ فرقىسى، سېب بىلچىلەپ ئوتۇرىدۇر...»

فيض الله خواجہ 1917 جی یلداں آچاغتہ کین . عہدہ
حاضر جا ایگہ لہب کبلیگی بویوک وظیفہ لہردہ بولغانی حالدا .
یہ کوب وقت عکس انقلابی جدید ، اولراق قالغان ایدی .
اونک یوقا بولدا کورسہ نلگہن کتابی دہ بورونگی عکس انقلابی
جدید جیگی «نک بر عکس سداستہن عبارتہر .

اوز فیزیل خواجہ ایلازیک «مقرت» یگہ ایریشہک اوچون
فیض الله خواجہ «اوقتور انقلابی نورکستانگہ روس سونگو (یزہ)
لہری اوچتہ کبلیدی» دیکہن فکر نک جیت اولکەدہ کی جوقای
اندہلہر وہ اولک نورکستانگہ کی متفقہری نامایدان لاز قاتیلغا
نہینی سولیدہر . (ورادا ووستوگا ، 29 نجی بابار .)

و توفیقانزیک نورکستانگہ کی موفقیتینی خلق قارشوستدا
صدق اینودی اوچون فیض الله خواجہغا تشکر اینشیدی
آرتقا دیب یلہمز ، چونکہ نورکستانگہ اوقتور انقلابیک عملگہ
کبلیتی توغروستدای حقیقی بوون نورکستانلہر ، او حملہ دہن
فیض الله خواجہک اوزی دہ ، کوب یاخی یلہرلہر .

اوقتور انقلابیک نورکستانگہ فاندای یایلغانلنی حقدہ بولتہ
ویکلہر طرفدہن کوبگہ اثر یازیلغان ، یز اولاردان برنجی
اوردہ ، بو خصوصدای معلومات بلہن آتق روشدہ آشنا بولوب
وقدہ لہری اوز یریدہ تدقیق اینکە ندہن سولک یازیلغان ، کہ تورکی
سافاروف کتابینی کورسہ تہر . سافاروف اوز کتابندہ : «نورکستانگہ
سایت حکومتی بولتہ ویک فرقی ایہس ، بولتہ ویک فرقیسینی

سایت حکومتی پاراندی» دیب بازادہر . بورونگی عکس انقلابی
جدید فیض الله خواجہک «بزرگ فرقمز» دیب آناں بورگہن
بولتہ ویک فرقی ایہس ، مہہ شو سافاروفک سوزلہریکہ قاراغاندا
(اوتونولناسونگہ سافاروف 1919/20 نجی یلاردان نورکستانگہ
بولتہ ویک فرقی مرکز قومیشینک خصوصی وکبلی مقصدہ

ایشلہگہن برآدہمدہر) «اکثر ایلہ نصیرستلہر ، فریلدا قیچیلار (آواشو-
ریستلہر) دان وہ عادی جا ییلاردان عبارت ایدی» (فیض
الله خواجہ افندی اوزینی بزرگہ 1917 نجی یلدا لاق بولتہ ویک
ایتوب ناشماق ایستہس ، عیجا او ، سافاروفک دیدیکی بو اوج جنس
بولتہ ویکدہن قایسی بریکہ منسوب ایدی؟) یونداں باشقا ، تور-
کستان بولتہ ویکلہر بزرگ ناشلنی بولغان نویولین اوز فرقسینک رہبر-
لہریی چار حکومتی خیفہ بولیس (اوشراقا) خدمتدہن بولغانلق
بلہن عیبہگہن ایدی...

تورکستان ساوشلازیک 3 نجی قونفرسی نورکستان محنتکہ
لہری وکبلی لہری حکومت تشکیلانگہ قاتناشودا رد اینکەن ایدی .
ایین وہ فرقه مرکز قومیشی نورکستانگہ کی روس بولتہ ویک
لہریکہ نورکستانلی محنتکشلہرنی ئە کمەک (مان) بلہن نامین اینلش
خصوصدہ روسلہرلہ بر حقوقدہ نوتوش توغروستدہ التماس قلیب
مکتوب یازغان ایدی . اوقتور انقلابیک بوتون بو نعت لہری
مگر بوگون فیض الله خواجہک فکرچہ نورکستانلہرک اوقتور
انقلابینی یاراتیشدا فعال سوریدہ اشتراک قیلغانقلارغا بر دلیل وہ
بو اشتراکک نتیجہ سیمی دہ؟...

یوق ، فیض الله خواجہ افندی ، سز یالغان سولیسز . بوگونکی
فیزیل خواجہ یازیلار بزرگی نورکستانلہر حقدہ یالغان سولہ
مہ ککە مجبور ایتمہ گدہ دہلہر .
حقیقتادہ حالکیر آغیر... بونکله برابر آیماقغا آرزویما ییز .
دیلہب آلتان آوزونک تیمی بولماس!

ساغلام فکرگہ قارشو بولشہ ویک هججومی

قوموتیزم ، عقیدہ ، سینک و ش احکامندان (دوغمہ dogme
لاردان) بری — قومونست «بین الملل» مارشدا یا یازیلغان کایی

— اسالملى دۇنيانىڭ ياراتقۇچى بولۇپ قورۇلۇشلارنى ۋە اونىڭ
مەدەنىيىتى تۈپەن بوزۇق يېقىپ، بىرىگە «سوسايىزم» قورۇلۇشى،
ۋە «پروپلېتار مەدەنىيىتى» ياراتماقتۇر.

رۇسىيە بولمىدىكىلەرنى يۇڭگا ئىشال (سېمبول) اولادىق اوراق
بىلەن يالغا (چەكچى) رۇسىيىسى بايراقلىرىغا قويۇپ ئالغاندىن سوڭ،
ھەم قورال كۈچلە ھەمدە رۇسىيەدىن ئايرىلىشقا ئىشەنچىدە بولغان
غەرب رۇسىيە مىللەتلىرىنى قوزغىتىپ بۇرغان «مىللەتلەرگە تام استقلال بىرىش»
كەمى يالغان ۋەدەلەرگە ھەر يىردە ھۆكۈمىتى اوز قوللىرىغا اوتقۇر-
زۇب آيۇپ، يوقايدىغانى احكاملەرنىڭ «بوزۇق يېقىش» مادەسىنى
بەجەرىشكە باشلايدۇلار.

بولسا بىر ناماندان دەنيادە كىم بولۇپ مىللەتلەرنىڭ بىرلىكى
ۋە مىلى استقلالى، شەرى اوجون پروپاگاندا يۈرۈتۈدىكىلەرنى خالدا،
دىگر طرفدان اوز حاكىمىلەرنى آستىغانى غەرب رۇسىيە مىللەتلەرگە
قادىشۇ غەيبىلە بىسكى چار ھۆكۈمىتىنىڭ مىسلىگە چىلىك سىستېمىنى تەقىب
ايتۇپ، مىللەتلەرگە آزادلىق بىرىش بىر ياقىدا نۇرسون، «آزادلىق»،
«استقلال»، سۆزلەرنى آغزىغا ئالغانلارغا دەشت ۋە اولوم بىردىلەر
ۋە بىرمە كەدەلەر.

موسقۇا بولمىدىكىلەرنىڭ بو فاحش مىسلىگە چىلىك ۋە مىلى
امما سىستېمىلەرگە ئۆز يامان بىر سۈرۈندە يولۇققان بىر اولكە باز
بولسا اۇدە سوگىلى يۈرۈش تۈركىستاندا. موسقۇا فېزىل بېمەريا
بىسلىلەرنى اوز امما ۋە تخرىب عملەتلەرنى تۈركىستاندا ۱۴ يىلدىن
بارى — مىلى، مەدەنىي، سىياسى، اجتماعى، اقتصادى... خىلاب
ھەر ساھەدە يۈرۈتمە كەدەلەر. خىلقنىڭ بار بوغىنى ئالاب اۋنى بو-
قسوللاشتۇرۇپلار، مىللىتىنىڭ آبادلىغىنى، خوجالىقلارنى تاماماً رۇپ
قەلدەسكە سرف ايتىمە كەدەلەر، مىلى مەكتەپ ۋە مەدارىنى يوق
قىلىپلار، اونىڭ حىقىقى مىلى خادەملەرنى ائىدام ۋە سوزگۈن ايتىدىلەر،
دىنىي مۇسەلەمەتلىرىگە لېنىن ھېككىلىنى تېكىدىلەر، بو فاحش اجرا.

آتلارنى خالادا دوام ائەبىرمە كەدەلەر...

لېكىن، رۇسىيە بولمىدىكىلەرنى، خىلقى سىفالىتىنىڭ سوڭ دەرىجە
سېگە كىتىپ اونىڭ مادىي مەدارىنى قورۇتقاندا ايسەلەردە، بولۇپ
كۈچە بولمىدىكىلەرغا، مىلى رۇح، مەنۇيات ۋە حىيات ايلە علاقەدار
خىسوسلاردا خىلقنىڭ كۈچلى مفاومىتىغا اوجراپ، ايتىمە دېگەلەردە
«مىقتەر» بولسا آلمانى تۈرەدەلەر. اولادىنىڭ بولۇپ قوت ۋە خىسپىلار
رېغا رۇغما خىلقەرنىڭ مىلى شەۋر قەلەمىنى بوژالماستىقلارغا ائىستەرمەن.
تۈپەندە درج ايتلىگەن قەدەلەر بو ادەملىرىنىڭ ئوغزولغىنى كۈرسەتەدۇ.
موسقۇا بولمىدىكىلەرنى مىللىتىدە موجود مىلى رۇخىدە يازىلغان
بولۇپ آتۇلغىنى كۈندەن يىغىپ يوق قىلغاندىن ۋە بو رۇخىدە اتر
يانۇچىلارنى ئولوم جازاسىلە قورۇتۇپ مەن ايتىمەندەن سوڭ قولى
قلم تۈتە بىلىگەنلەرنى «دۇق» لارغا اويغۇن «پروپلېتار» آتۇلغىنى
يازىشقا مەجبۇر ايتىمەلەر ۋە بو اسول بىلەن بىر نېچە رسالە ۋە مەكتەپ
دەرسلىكلەرنى «پاراتقان» لار ايدى. فقط، بو كۈن بولمىدىكى مەخسۇس
لى بو «پروپلېتارچا» يازىلغان آتۇلغىنى ھەم «مىللىتىنىڭ» رۇخى
تاپىلىپ قالغانلىغىنى كۈرۈپ تۈرۈپمۇز.

«تۈركمەنىستان» غازىتالارنىڭ يانوار نىسخەلەردە كۈرىلدىكى
كۈرە اوشبو يىل يانوار باشلاندىدا عشق آباددا بولۇپ اۋنىگەن 8
نچى عشق آباد شەھەر فرقه قوزغىلىشىدا يۈرۈپ نامدا بىر بولمىدىكى
خىرقىدان تۈركمەنىستان قوممۇنىست فرقىسى مەركىزى قوممۇنىستىك
ايشلەرنى خىقىدە نەپائىدە اۋزۇن بىر مەزۇنە اوقولغان. بولمىدىكى
يۈرۈپ اوز مەزۇنەسىدە فرقه مەركىزى قوممۇنىستىك بولۇپ قەلەپ
ساھەسىگە خالىد اۋزۇندىن اوزاق سۈيلىرىگەن، «آكىشىلم» ۋە
«مەككۈرە» مەدائىدە كۈرەش، خىسوسىدە اتر جەملە تۈركمەنىچە يازىلغان
آتۇلغىنى اۋستىمەدە توقتاپ اولادىدا «مىللىتىنىڭ» ۋە «تۈركىيلىك»
فكر ۋە رۇخلەرنى بار اېكەنلىكىنى كۈرسەتكەن ۋە اولادىنىڭ سىزىلى
اېكەنلىكىنى يىلدىرىپ دىخال بو قاتىلۇلارنى ۋە مۇئاۋىلەرنىڭ «اوز

عبلەرىنى اشراق ايتلەرىنى ۋە «خدا» لارىنى ئۆزۈم ئىشلەپتىمى قىلمى
سۆزىدە، طلب، ايتكەن.

بۈيۈك بۇ چىقىش ئىشلىرى «الھام» «الھان» بولمىش «اوشاق»
لار ئىشلىرىنى ئاز سىلىپ، بىر قىسىمدا «قىدىرىش» غا باشلانغان
ۋە «سۇلالىم» قورۇلۇشى، دۆرەندە ساۋىت مۇسەلەرىنىڭ
ئورنىنى ۋە يازمىسىغا يەلەپ، «قىزىل قوشون»،
«قىسسىنى»، «2 نى»، «3 نى» اوقۇپ، «اوقۇ كىتابى» نى
ۋە «قولچۇر» خەلقىنى «نى تاپقان» سۇلتان ئاز «تۈركمەنىستان»
غايىسىدا «كىتابى سىن» دىپ يازغان سىلىپ، «مۇقەددەس» بۇ ئۆزى
خەتتە غايىت ئالىي بۇ دەمغۇزى ايلە تىقەت يۈرۈپ، «اوقۇلارنى»
سۆزىنى تاپقان ۋە «مۇقەددەس» تۈپە ايتولەرىنى ۋە يا كىلىشلاپتىمى ئۆزۈم
دە تۈپەرىنى، طلب قىلاندۇ. «سېنچى» نىڭ يازمىسىغا قاراغاندا: «قىزىل
قوشون» قىسسى، «سېنچان» طرفدان يازمىغان، «تۈركمەنى لىت»
(تۈركمەنىستان ادبىيات قومىتسىسى بولسا كىرەك) نىڭ 146 نىچى سان
دەخسى بىلەن تۈركمەنى ئالىي «مىكەر» قىلمىنىڭ سىياسى بولۇپ
قاراغانى ئىشدا تۈركمەنى دۆلەت ئىشلىرىنى ئاماندىن باسماق،
«سېنچى» گە كۆرە، «سېنچان» ساۋولار اول قارا قىش،
دەپ قىشنى بولمىش، كىلەجەك يازمىدا، بايلار قىلىپ، بايلارنىڭ
سنى خىرى اوجون ئىشقات يۈرۈشكەن انقلاب دوشمانى قول محمد
ۋە «فالانك» (۰) اولوغ شاگردى «ايتىش».

«قىزىل قوشون» قىسسى، «مۇقەددەس» نىڭ يازمىسىغا يەلەپ، «قىزىل قوشون»
ئاماندىن «سېنچى» ۋە «قىزىل قوشون» اوجراشما سەب، اولنىڭ كىلىدە مەنە شو
تۈپەندەكى شىركى باسماقلىقىدۇر:

(۵) «يوق»، «باش تۈركمەنى» نىڭ اولئەن سىلىپ، «تۈركمەنى» بولمىش،
«سېنچى» سىراۋىل مەلۇماتى يۈرۈشكەن «ئالھام» نىڭ «قىزىل قوشون» باشقا.

اوبامز

مەنم كەتتە كۆندەن كۆن شاد بولار
شىتوب داشوب، آزاد بولسا اوبامز.
بوتون عىرم لذت بولار، ئاد بولار
ئاداللىقتان آزاد بولسا اوبامز.
يا لىق ئاملاز بىر آستىدان چىقالار،
بەخىرەلەر كۆنە قارشو باقالار،
غەمە بىردە ئەلە كىرەك باقالار
كۆپ سۆزىدە كىشاد بولسا اوبامز.
ياقتى بولار كىكە بولار دوزولە،
ئاقالاردا دىلى قوملاز دوگولە،
جولگە جولگە سەۋىي آغاج ئەكىلە،
بولار بولار، اوستاد بولسا اوبامز.
اوبامزدا دىرەكلىك اوجاغى،
جنت بولار ھەر طرفى ياز چاغى،
سوجو بولار بالى، سوتى، قايمىغى،
الاقىلقدىر كۆپ — ياغاۋا اوبامز،
داپچان سىنك باشا بارسون اوجاغى،
دولو بولسون قىشدا، يازدا بوستانك،
آپىدىن بولسون بىرەك، يۈرۈشكە، ياتاشك،
شاد ياشارم خوشوقت بولسا اوبامز.

«سېنچى» بولمىش، «قىزىل قوشون» مەنە شو
سۆزىنىڭ كىلىپ چىقىشى تىقەت، «سېنچى» گە كۆرە، بۇ شىركى
دەقانلارنى، «قىزىل قوشون» مەسۇلەرىنى «قولچۇر» قىلمىنىڭ
آپىتىدۇر، «سېنچى» گە تىقەت ۋە مۇشۇمۇزنىڭ قىزىل قوشون

اینگه ایش، اوماقا اہمیت بیرمک، اوکا باغلاماق بایلارغا
مختوس غادت ایش... کتابک هار بیرده، ملتجیلک، تور کچیلک
فکرینی تارقاندیغان سوزلر بار ایش...

بو شعرنک بولک ویکلەرگه یاقداغایما بویوک و نوغری
رگه سب بار: بو شعر تورکستان دهقانیک و عموم تورکستان
حقیقک نام پوره گندن سوله بیدر: 1 - او، بولک ویکلەرک و عدہ
قیدبقاری نوله کتیریک گه، ناش نوکولگن بوللارغا، بالچقلی
ناملار اورنغا پنجره سی کولگه باققان اوله رگه ایگه بولونی
تبله بیدر، هیچ بولغاندا ایسکیسی گه می یریناغی، اوی سککسی،
باغ بیغیجاسی بولونی اویده ایشیق، اود، آوقان، باغ بوستاندا
آدلق، آغیندا جوان بولونی ایشیدر.

بولک ویکلەر تورکستاندا 14 یلدان باری خلقی، خصوصاً
دهقانلاری سوسیالیزم حتی، و عدلهری بلن آلدان کیدیللر
تیجده ایسه «حت» یریکه جهنم یازاندیلار و بو جهنمک عدایی،
دهنتی کوندن کونک آرتماقدادر. ساوتلار خلقی زایللرگه می
سورماقدالار. بو شعر حاضرغی آچی حقیقی سوله بولک ویک
لەرگه اوز و عدلهرنی ایسله نوب تورددز. مہه بو جهنمدن اوکعا
بیرلق نوبغان و حتی سیر کاسی نولغان، خلقک عمومی قوز
غالیئندان فورقان موسقوا بولک ویکلهری بر ایکی ییل
ایلکهری اوزلهری یازدیرقان و حتی تقدیر اینکەن کتابلهرنی
بو کون سلطان نبالا گه می جاہل «سیجی» لهری واسطه سله قاز
لاب یوقانماقا یریشاندیلار.

«بورژوا مفکورہ سی اسپرلگندہ»

موسقوا بولک ویکلهری تورکستاندا قوموینتاق مفکورہ سی
(ایشتولورسی) حقدہ سولہ رگن تورکستانبللہرک اوز آرالار.

بداندا «فیزیل بروفسور» لار بوتشکھنی سولهنتی باختی کو
زمدنلر. یونوس و مینوبای لارغا تاشکند قوموینت دارالسنوی
مدرسلکی عنوانی یریللشی مناسبتیلہ بولک ویکلهرک فاندای بار
قیلغانلاری خاطر یزددر. بو ایکی فیزیل مدرس و برده آیزوف
همه بیکتیر موسقوا بولک ویکلهریکه ساوتلار اغاقنک غیر روس
اولک لهرندہ لیبجیلکک مکملہ شکہنی کورسہنمک اوچون جالی
دلیل یرندہ خدمت قیلار ایدیلر.

ایندی، لیبجیلکک بو جوچلهری فاناتلاریتی آجوب
مستقل علمی یازاتوجلق (خلافت) یولغا توشدیلر. آیزوف،
بیکتیر و یونوس اوچی برلکدہ «جهان خوجالمی مجلسی» نی
وہ مینوبای ایسه سیاسی اقتصاد درسکی نی توزدیلر. تورکستان
دارالفتولارندا طلبہ وہ مشولیتلی وظیفہ لردہ بولغان تورکستانلیلر
اوچون یازیلغان بو تورکچہ کتابلہردن، یوقاریدا اسملهری
توتیلکەن ورت فیزیل بروفسورک تماماً بورژوا مفکورہ سی اسپر
لگندہ» بولغانلاری کورونوب قالغان. سالایوف اسندہ بریسی مینو
بایق نوغریبدان نوغری عکس الاقلابی سلطانلجیلر، «جوفا
بیچیلار» و «مدالله فاسجیلار» لہ بر فکرده بولغانلق بلن قاز
لایدر (براودا ووستوکا، 20 نجی یاوار). «مینوبای غا اوزنا آبا
پوروسی باشلی یاوماندا هجوم قیلغان (براودا ووستوکا، 24
جی یاوار). آیزوف، بیکتیر هم یونوس لهرنی ایسه ب. واحد
اسندہ بریسی توپاتوغری «تروسکی جی و فالسفیکاتور (ساختہ
کار)» دیب آتیدر. (براودا ووستوکا، 22 نجی یاوار).

لیبجیلکک اینکە صادق طلبلهری عنوانی بلن شهادتنامہ آلمان بو
تورکستانلی فیزیل بروفسور لارنک عیلهری بئمدن عبارت اینکە
لکینسی بز بو یردہ کورسہ نوب اونمہ کچی مز: برنجیدن اولار
«دوقولوراسیون» نظریہ بگہ، یعنی سرمایہ دار دوللہر مسئلکە
(قولونی) لهرنک اوز باشغا مستقل ملی صانتگہ مالک وہ حتی

آوردو سرمايه دارلى وە سانغى بلەن رفاقت قىلا آلورلىق خصوصى
ملى سرمايه دارلىغا ايگە بولغان مستقل اقتصادى بىر پارلىق حالغا
ئايلىنىشى مۇمكىن ايگە ئىكەنلىكى فەكرىگە مۇرەسسە قىلىنغان (*).

ايگىچىدەن، تاشكەند قوممۇنىست پارلامېنتى قىزىل پىروفېسسور
لارى ساۋىت ئادامىسى ئىشداغى تۈركىستاننىڭ خاسىرىغى ۋە سەيئىتى
مارقىزىم قىتئە خىزمەت ئىكشىرىپ كوردۇپ اولىك ساۋىت حەكۈم
مىنىڭ پاختا مەسلىھەتسى «ھالبۇكى ئەيلى تىرىلەپ يۈرۈۋاتقانلىقى قانداغى
كىلگەنلىرى»

بىر اۋدا ۋە ستوكا، بۇ ئوغۇردا قىزىل ۋە غىنىسى تۈگەمە كەمە،
بۇ غازىتانىڭ قانداغى كۈرە ۋە قىزىل پىروفېسسورلار مەلىئەتچى عەكس-
الاقىلاش سەنئەتلىرى — سىلتا ئىلچىلەر، چوقايچىلار، قاسىمچىلار
ۋە باشقالارنى — اورتا آسادا ساۋىت حەكۈمىتىگە قارشى قورال-
لاشماقچىلار.

تاشكەند غازىتاسى خاسىر جمع بولسۇن. تۈركىستان مىلى كوچ-
ئەزى لىيىن جۈجەلەرى نامايدان «قوراللانماقچى ھىچ احتىياج خەس
ئىشەيدەرلەر. بۇ روس بولسەۋىيەنىڭ قىزىل مەكتەپلەرنى تەربىيە تاپقان
بۈيۈس ۋە مەنبۋاى لارنىڭ تۈركىستاندا روس پىرولە تارقاتى دېگەن.

(*) «دەفولتېزاسىيون» («Decolonisation») نەزەرىسى بىر جى دەفە اۋر
لاراق ايگە بۈيۈك مەدە قوممۇنىستلار ئىدىمان ۋە قوممۇنىست جىن مىللىتىك 2 نەجى ئوغۇرە-
سى ئاتىلىدە مىلى ۋە مەسلىھەت مەسلىھەتلىك نەزەرى تاپارلاشما لىيىننىڭ ايگە پائىن
فەكرىش ۋە بارەمچىسى بولغان (Ro) نامازىدان اورتاغا آتېلغان ايدى. بۇ مەسلىھە
پۈتۈنەن روى قوممۇنىست جىن مىللى (دەن قوممۇنىست ۋە مۇستەۋادان
قەيۈب چىلىق دەن مەقق اولۇم دەن قوممۇنىست بولغان ايدى.
غىنى قىتئە نەزەرى ايگىچى بىر بۈيۈك مەدە قوممۇنىستى آيۈمى مۇجارىتىك «ايگەنە
ۋە غەنىستان اسىلى (1920 نەجى يىلدا مۇستەۋادا دولت ئىشراپى مۇرەدەن باشلانغان)
كىتابىدە مەرج ايگەنەن. شاپان نەزەرىگە مۇجارىتىك بۇ كىتابى اۋزىنىڭ 1920 نەجى
يىلدا مۇستەۋا قىزىل پىروفېسسورلار اسىيەتۈشۈمە سۈبەگەن نەزەرىدەن تۈرۈلگەن
ايدى. مۇجارىتىك بۇ كىتابىگە دائىر بارىغان نەقىد «ئىقلايى شىرق» نەمۋەسىنىڭ
8 نەجى اسخاسىدە سېلىشقىر.
باشقارما.

ئوداسى طەبىئىيى بىلگىلەشە. بۇنىڭ سىلاھىزى بلەن قوراللايىپ
چىقىشلارنى كۈرمە كە، طەبىئى، بەك قورالنامز. بولسەۋىيەگە رايىيىچى
دەالم لارنىڭ لىيىن فرە جىزىغىغا قارشى بۇنىڭ مەسلىھەت
الاقىلاش، سىلاھىزى بلەن قوراللانماقچى مەجبۇر ايتكەن اسلى عاملى
بىر آز اۋرۇنسا لار ايدى...

بۇ سېلەر بۇرگە آشكارىدە: تۈركىستانلى ياش قىزىل پىروفې-
سورلارنىڭ تۈركىستاندا «لىيىن فرە جىزىغى» قارشىلىقى قورال
آلدانغان سىلاھ آمبارلارى، تۈركىستاندا كى ساۋىت تەجرىبەسىنىڭ
اۋنا كەسىدەر.

تۈرك غازىتچىلىغى

I

ايلىك تۈرك غازىتاسى ساقالغان «تەقۈم وقايە» نەك بىر نەجى سانى
1831 نەجى يىل اۋقۇبىر سۈگىدا اسشان بولمە چىققاندىان، 1931
نەجى يىلنىڭ بىر نەجى اۋقۇبىرىدا تۈرك غازىتچىلىغى يۈز ياشىغا كىرىدى.
بۇ مەناسىتە غازىتچىلىق تارىخى ۋە اولىك تۈرك ئولكەلەرنىڭ باشلا-
ششى خەتتە قىسقاچا مەلۇمات بىرىپ كېتىشە كېچىدەر.

بىر نەجى، غازىتقا نە دېمە كەدەر؟

«Gazetta» ايتالانجا بىر سۈز بولۇپ، بۇ 16 نەجى عەسەردە
ۋە نەپەك دە كى بىر چاقانغا بىرىلگەن اسمدەر. ۋە قىتئە بۇ چاقانغا بىر
نەسخە غازىتقا سايىلار ايدى. بۇ سۈزنىڭ ايتالانجا زۇغۇرغان مەناسىدە
كى «Gazza» كەستەن چىققانلىغى سۈبەلە كەلەر مەم آز اچمەسدر.
«Gazza» (زۇغۇرغان) آۋرۇپا بىلەن چا ايدەمەك نەمئالدىر.
تارىخى ۋە تېقەلەر غازىتچىلىقتىك بەك اۋزۇن ۋە ايسكى بىر
تارىختەكە ايگە بولغانلىغىنى كۈرسەتەدەر. پارىسنىڭ ئالغۇن لۇۋر
(Louvre) موزەستە ساقلانماقچى بولغان ۋە تېقەلەردەن، مېلاندىن

1750 يىلى بوروسى يىنى اوچىچى تونمىس دوردىدە كىيى باظرلار
 دان رىيىك رىسى بر غازىنادا چىققان بىشى معلوماغا اعترافى
 اينكەلىكى آكلانلىشىدۇ.
 تارىخ آنسى دىب تايىلغان ھىرودوت (بو مۇرخ مىلادىدىن
 424 يىل ايلگەرى اولتىدۇ) ايسە فرعونلاردان بىحت ايتكەن
 كوكلو غازىنالارى حىقدە اوزون اوزون معلومات بىرىشىدۇ.
 اوروپادا غازىتايچىلىقك ايلك كوچەنى مىلادىدىن 48 يىل
 ايلگەرى، يىنى روما ايسىرائورى قىصر يوليوس سىراز
 (Julius Cesar) زمانىدە ايسكى رومادا اوتقوزولغان. او زمان رومادا
 "Acta diurna publica" دە "Populi Romani" بايلىە اينكى نورلو
 شىرات بار ايدى. يوللارنىك بىرچىشىدە اعيان مجلسى (سەنات)
 بروتوقوللارى، دولت ايشلەرى وە ادارهلەرىگە عائد رىسى نەرسە
 لەر، ايكچىشىدە ايسە عمومى بايراملار، اوروشلەر وە روما عىسكر
 لەرنىك نظملارى، اجتماعى ھەم ادى وىقەلەر، حتى مؤثر وە
 جادەلى سرگىشتەردە بايلاردى. بو اينكى شىراتك ھەر ساندان
 يازوجىلار آرقالى ساقسىر قويەلار چىقارتىلىپ روما دولتىنىك ھەر
 نامايغا تارقايتىلار ايدى. ايسىر، كە بر نىچە مىگلب تارقايتىلغان بو
 اينكى شىراتك بوگون برگە نسخىسە قالماغاندۇر. بو غازىنالار
 حىقدە كىيىك مىگلب معلومان مەبلەرى ايسكى روما مىجرولەرىلە روما
 مؤرخلەرىدۇر، بو ھەر اينكى روما غازىتايىنىك عىرى حىقدە آتق
 معلومات بوقىلدا يوللاردان "Acta diurna publicae" نىك بر نىچە
 عىر چىقىپ تورگەلىكى وە رومانك شمالى اوروپا خىققلارى نامار
 ندان خرابەدارغا مەبلە شىرلىگەن چاغىچا دوام ايتكەلىكى تارىخچى
 بىلگىلىدۇر. بو غازىتا روما تىخىرىتىلغان سوگ بىزاسى سىرايدە چىققان
 بولسا ھەم قىسقاغە مدن شىر ايتىلىپ، سوگ ايزىز، نىشاىر يوق
 بولوب كىتىكەندۇر. بوندان سوگ اوروپادا اوزون زمان تا 15 نىچى
 عىرنىك سوگىچا غازىتا شىر قىلىنمايدۇ.

غازىتايچىلىق تارىخىدا قومشومرخىن مەھم بر اوزون تونمەدۇر. ايلك
 باسما غازىتا مطبەجىلىق سىنغىنىك آنا يورنى سائالغان شو سىتايىدا
 چىقىشىدۇر. دىيانك آك قارت، آك اوزون عىرلى غازىتاسىدا، بو
 كون ھەم بە كىندە چىقىپ تورگەن "King-pao". (مەركىزى شىر
 بىلدىرىشى) نام خىن غازىتاسىدۇر. بو غازىتا 911 نىچى بىلدا تاسىس
 ايتلگەن بولسا ھەم كوپ اوزون سورگەمدەن سوگ يىسى 1361 نىچى
 بىلدىن اعتباراً منظم سورتىدە ھاجالىق وە 1800 سەستەن كوندەلىك
 اولدراق چىقا باشلامىدۇر. اوزونگە زمان خىن ايمپىراتورىنىك
 بىر وىقەلەرنى وە سىرايدە كىيى خىرلەرنى كىنە تارقايتىلغان باشقا وىقەلە
 لەرنى كوزەلمەگەن بو غازىتايىك جىمى 1884 نىچى بىلدا آچاغىنە
 كىيىگە بىرلىپ ھەر سانى اوچ بولە كەندەن عبارت اولدراق شىر ايتلە
 باشلانغان: برىچى سارى كاغازلى "Hsing-pao". (تجارت وىقە
 سى) دۇر. بوندا آلوسانو ايشلەرىگە دائىر خىرلەر باسپىلاندۇ.
 اينكىچىسى ايسە بو غازىتايىك وىرونى اصل اسمى بولغان "Suen-pao".
 (رىسى وىقە) دۇر. بوغە برىچىسى كىيى سارى كاغازلىدۇر. او
 چىچىسى ايسە قىزىل كاغازلى بولوب "Titani-pao". دىب آنالاندۇ
 وە بو قىسمدە ولاتلەرگە قاراشلى ماقالە وە خىرلەر باسپىلاندۇ. بو
 غازىتايىك باشقارمىدا خىن آقادەمىسى "Han-Lin" نىك آلتى اعضاء
 سى چالشايدۇلار (*).

آلوسانو وە سىياحت مقصدلەرىلە اوزاق شىرقا بارغان اوروپا-
 لىلار خىنلارنىك بر قانچا سىنغىلەرىلە بىرلىكدە اولك مطبە جىلغىنىدا
 اورگەمىپ، بو سىنغى اوروپاغا كىلەردىلەر. بو حال اوروپادا
 غازىتايچىلىقك بىر ترقىسىگە كىيىك يول آجدى وە اوروپا قىسقا
 زمان ايجىدە بو ساحەدە خىنلار كوپ اوزوب كىتىدى.
 رومانك اقراشلىپ سىنكەگە اوچراغان غازىتايچىلىق اوروپادا

(*) «King-pao» غازىتاسىغا عائد بولغان بو مەنومات 1907 نىچى بىلغاچا
 بىلغان تىكشۈرۈش ھەم غلامە ايتىدى.

ایکچی نغمہ اولراق 15 جی عصر سو گندا وەندەیک دە چیچان
 آجا باشلایدر، وەندەیک اورنا عصر تجارت جاندە یوگەك اورون
 تۆنەر وە بوتون دنیا آپشما شرفقا عالم بە گیلکەر اوچون مهم بر
 منع سانالار ایدی. وقیلە بوتون دنیای قیزیشغان تۆرك محاریر
 ایزی، رومادکی باپاس دائرەسیلە وپاندەکی قیصر سزایندە یو-
 لوب تۆركن بوتون حادثەلەر وەندەیک دە "Notizie scritte"
 حالدا باسیلار وە "Gazetta" اتان بر جاقلانما ساپلار ایدی.

توغروسی آوروپالی مؤلفلەر ایلک باسا غازینانک آوروپانک
 قای یریدە وە قاچان چیقالمی حقدەکی ادعاده بوگونگەچە
 برلەتە آلمانلار. کوب مؤلفلەر آوروپانک ایلک باسا غازیناسی
 اولراق 1605 جی ییلدا آمورس (پلچقا) دە چیققان
 "Nieuw Tijdingen" دیکەن غازینای کورسەندەرلەر. حتی 1605 جی
 ییلی آمورس محاریرسی اتاسندە قورقوب وە چوچوب کیتکەن
 خلقی جازیلەتیش مقصدیلە Abraham Varhoeven نامدا بر
 مقصدەچینک تاریخ وە نومروسز ئارقانان بر ورفسینی آوروپانک
 ایلک غازیناسی اولراق قبول ایشکەلەر هم کونگە کورولەدر.

ایلک تۆرك غازیناسی چیققان استانبول گە مطبوعهچلق کیمی
 غازیناچلققا فرانسزلارنی تقلید یولیلە کیلتمدن. فرانسەدە ایسە
 ایلک غازینا 1631 جی یی 30 مايدا Theophraste Renaudot دیکەن
 بر دوقور (طیب) طرفدن چقاریلمدن. اسی دە "La Gazette"
 ایدی (*). دیمەك کوب چئلەردە فرانسەنی تقلید اینکەن تۆركیەدە
 تۆرك غازیناچیلغی فرانسەدن نام اینکی عصر (1631-1831) سونک
 باشلامشدر. (یشەدی) توقاش اوغلی
اسکەرە

تیل چیتکە باقبلسا تقویم وقایع بدان اوج وندە ایلگەری

(*) بو غازینا 1702 جی ییلک بریحی نوبارندان باشلاب "Gazette de France"
 اتانان وە شویم استنادا بوگون هم کورەلک اولراق چیتیب تورهدر.

۱۸۲۸ دە - پارمیسى تۆركچە، پارمیسى عربچە اولاد.
 راق مصر دە چیققان «وقایع مصریە» نى ایلک تۆرك غازیناسی
 دپ قبول ایشک اینجاب ایتەردی. حالیکە او زمانکی
 مصر والیسی محمد علی پاشانک استقلال دعواسیکە کیرب
 تۆرك دولتی منقبتیکە مخالف حرکت کورسەتکەلمکی
 سولەیب «وقایع مصریە» تۆرك غازیناسی قانارندان چیق
 ریلپ تورویدر.

اىلى بولوم

بايراقم!

(سۆك «رور ماسپيلە»)

ايل قاينله جيزيلگەن

مەئلىككىنىك تىنالى!

اير ياليله نوقولغان

مەدەنىك خرفەسى!

او قانلى ساسيق نەتەنى

نېكىلەب هم پارجالاب،

يىككوسيدور سلاملاب

او ايمانلى ايل سەنى!

ساقچى او دائىم سەنگە،

بر قولدا ياز بوميا،

او بريدە متعلە،

قالقانى دا مەكورە!

ايلتەر.

استانبول - 1932 - مارت.

تۆركچە-ئىنگىلىز تىلىنى ئايرىم-ئايرىم
 «بەگى تۇران» چىقارغۇچىسى،
 آدرەسى،
 Läntinenpuistikatu 38A — Tampere — Finland

استقلالچي قازاچيلار

(هر قازاچاق جوهره سينك 100 نجي ساي ماناشيله)

«استقلالچي قازاچيلار» يعني بزرگمي، روسيه دن، دولت حالدا آيريلماق استه گن قازاچيلارنك بار ايگنه نلگي بيلدیره درگن بوزگلهر كوت تور كسانلله نك قولاقلارغا قيريق ايشيتسه كبره. قازاچيلار دهشتلي ياقين بزماسيدا اسكي روس حكومتنك قامچي، بزه وه قليچدن مرگب نه الله قانداي جانني بر «جزا ماكنسي» ديب تصور ايشيلرله ابدى روس چارلغي، اميد ايشه مز، ابدى اولاراق بوقالدى. اولنگه برابر اسكي قازاچيلق دا بيشدى. ابدى بزرگوشومزدا روس جهانكبرلكيگه خدمتكارلك رولندان وار كيجگن به گي بر قازاچي نوروب تورمز. دون وه قوبان كه بي ايگ بويوك قازاچي ولايتلهرى بولشه ويكهر حكومت باشيغا كيلهر. كيلمس در حال اوز بورتله رنده اوزلهرينك ناما مستقل دولته ريني قورماقا باشلاديلار. بو قازاچي-لارنك و كيللهرى آوروپاغا كيليب بو يرده بويوك دولته رنده دون وه قوبان استقلاليتك تاسلولوينا بويوشديلار؛ بونلار اوزلهرينك منلهر جمعيتك نام حقوقى اعضا اولاراق آلوتلاريني سورايديلار.

دون وه قوبان قازاچيلارى اوز بورتله رنده يالغز موسقوا بولشه. ويكهره بگه قارشو ايمس، حتى روس آق قوشونلايغا دا قارشو محاربه قيلديلار. اكر كيتيرال ده نيكنك آق قوشوني قازاچيلارنك كوجله ريني گه مزه گن بولسا بى بولشه ويكهر دون وه قوباني او قاندار نهر به گه آلس، حتى هيچ به گنه گن بولولار ابدى. نرولسكي ده شو فكرده در.

قازاچيلارنك اوز بورتله رنده كي معلوميتلهرى مهاجرنده كي قازاچيلارغا دا تاثير ايشه ي قالمادى. اوللارنك ممشيلارى (كويچه «اسكيلر») ايشدى ده فده راسيون دستورى (فورمولى) بيلهن بو

بالغان اسكي بويوك روسيه قوجاغينا قانماق طرفداريديلار. بويوك بر كوچيلك تشكيل قيلادغان قازاچي باشلغي وه نفرله رنده ن عيادت ديگر بويوك بر قسم ايشه قازاچيلار استقلالى غايه سنك نرقيسى وه چوقورلاشديريليشى بولى بيلهن كيشه گنده در.

بو جريائتك ناسر افكارى، جغوسلولوقيا بايتختى بيراغ مانا

هر او بيش كونده جيقب تورگن وه شو 10 جى نارندا 100

نچي سايتى نسر ايشه گن «هر قازاچيلق» (Воинное Качество)

مجموعه سيدر. سياسى عقيد، فرقلارينا قاراماسدان بونون دوس

مهاجرلهرى وه روسيه جى قازاچيلار آراسندا «هر قازاچيلق»

«مجموعه سيگه قارشو آچيق سورتده دوشماچيلق حسي وه معامله سى

تويولماقدادر. لکن بوگا قاراماسدان «هر قازاچيلق» اوز

ايشيگه تبالله دوام ايشه گنده. «هر قازاچيلق» نك پروگرام وه

غايه سى: قوبان، دون، نهرهك، آسراخان، اورال وه اورنبورغ

قازاچيلارندان مرگب بر «قازاچيا» دولتي ياراتماقدر. استقلالچي

قازاچيلار آراسندا بو پروگرامنا بره نسيب اعتباريله ايمس،

عملى تطبيق جهته دن، ينى پروگرامنك آسراخان، اورال وه

اورنبورغ قازاچيلارينا تطيقيك امكانسز ايگنه نلگي فكريله، قارشو

بواقنانلاردا بار. بزه قازاچيلارنك بو اچچكي «عالمه وى» منافعه

لارينا قاريشمايمز. بزرگچون مهم بر ندرسه بار بولسا اوده قازاچيلق

استقلاليتى مسئله سينك بره نسيب اولاراق اورناغا قوبولوشيدر. بزرگ

اويلاويتمز چا قازاچيلق استقلاليتى يالغز دون وه قوبان چيگهره لهرى

ايچنده گنه وجودگه كيلسه ده، ديگر قازاچيلارنك دا بونلاردان

عبرت آلوب اوزلهره بگم ايسكيسى كه بي «روس ولايتلهرى»

حكمنده ايمس، روسلهرده ن تماميله باشقا، خصوصى منقله ركه

ايگه بولغان آريم بر تشكيل نظريه باقيشلارى كفايت قيلاد، شبهه

مرددكه اوز استقلاليتى آلالمائى قالغان قازاچيلار اوجون بوندان

سوگرا اعتبار وه نوؤز مركزى موسقوا وه يا روسيه بولماسدان

مستقل قازاقی دولتی بولغوسیدر.
حر قازاقچاق استقلاللی غایهسی بولدا گوردنوجی حر
قازاقچاق، مجموعه سینی یوره کندن تریک اینمز.

مانجور یادا

یاپون قوشونلارینک موفقیتی نتیجه سنده، مانجوریا، مغولستان
بلکه بر قسمینی ایچیکه آلفانی حالدا، اوز آلدیغا مستقل دولت
اعلان اینلیدی. بو په گئی مانجوریا دولتی باشقا، 1912 نجی ینی
تختدن توشوریلگه نندن بیری نهرین شهرنده یاپونیا حسیاسی
آستدا باشاب کیلگن بورونخی ختای ایمپراتوری (بوغدوخانی)
بولی قوبولدی. په گئی حکومت یاپونیاغا یاقیندان باغلیدر. مانجوریا
حکومتی اوز عسکری کوچینی نوزگونچه، انتظام ساقلاپ تورمهک
اوجون ملکیئینک آریم قسملرند، یاپون عسکرلری نوره چه کدر.
بو په گئی وضعیت ختای اوجون بویوک فینلقلار توغدورماقدادر.
بورونخی ختای بوغدوخانی مانجوریا دولتی باشقا قونوب آلفاندان
سولک اوز بابالارینک میراتی بولغان عموم ختای ایمپراتورلمی تختینی
اویزیکه قایتاروب آیش اوجون حرکت ایشمندن فالماسا کیرهک.
ایکینجی یافدان، بوگونکجه ختایی جمهوریت شکلنده اداره
قیلیپ کیلگن ختای ملی انقلابچیلری (هومینداچیلری) بو
ارتجاع نهلکسی قارشوسندا تینچ اونوره آلماسا لار کیرهک. دیسهک،
بوسزده ملکنده آز بولوب کیلگن ایچکی قاریشقلار کول
په په چه کدر.

شونی ده قید اینوب اونوشی لازم ناپمز که، وقبله ختای
ایمپراتورلمینی قوللوب، اوزیغا جمهوریت اعلان اینکهن ختایی
ملی انقلابچیلری — دوغنون سون دواتسین باشدا بولغانی حالدا
— یاپونیا طرفدان مادی وه معنوی یاردم آلوب کیلگنلر ایدی.
ایندی ایسه یاپونیا سابق ختای ایمپراتوری بولغونی مانجوریا دولتی

باشقا قویوب مننه شو ختای جمهوریتچیلریمکه قارشو حرکت
ایشه کچی در.

فلسطین مسئله سی اطرافندا

آوروپا غازیتلارندا فلسطین ده بر عرب دولتی قوروب. او
یرده گئی یهودیلر اوجون بو دولت ایچنده ملی اقلیتلر حقوقی
تأمین ایشمک فکری بار اینکه لکئی خیری تارقاینلیدی. فلسطین مسئله
سینک بوندای شکلده حل ایتلیشی، یهودیلرینک معلوم مالتور باتا.
مسی که اساساً فلسطینده یهودی دولتی قورماق حقدوغی امید
لهرینک سوکه توشوی دیسهک بولور. خبردار دائره لهر فلسطینده
مستقل عرب دولتی پروژه سینی دیکار ایندا قدوس شریفنده بولوب
اوتکن اسلام قونرعی سی نتیجه لرنندن بریدر دیب سوبله یندرلر.
بو خیر یهودیلر آراسندا بویوک هیجان توغدوردی. اینکلته ره
دینک سولک ییللار یوزگوزوب کیلگن سیاستندن ناراضی بولغان
سیویست یهودیلر بو مناسبله یاریسدا فرانسه نک آناقلی سیاسیلری
— ناظر وه معنولری —، زورنالیستلاری، آدروقاتلاری وه
اویله رینی هم اخنی سفیرلرینی دعوت قیلب بویوک بر قونراس
نعین ایشکهنلر ایدی. سیویست یهودیلرینک یوقونراسندان مقصدلاری
بوتون دنیا که، خصوصاً اینکلته ره وه عربلر که سیویستلر آرقا.
سندا فرانسه گه بی بویوک بر نایانچ بار اینکه لکئی کورسئمهک
ایدی. اوتکن فیورال ایندا یاریسک بر بویوک سالوندا تویلانغان
بو قونراس سیویست یهودیلرینک امید ایتدیکلری گه بی بولوب
چیتمادی. قونراسندا تطلق سوبله شکه وعده بر که ن فرانسوز سی
سیلرندنن پالتر بر که کیشی حاضر بولغان، باشقالاری ایسه —
ناظر، معوت، آدروقات، زورنالیست وه اویله ر، اخنی سفیر
لری — هر تورو له بهالهر بلهن قونراسغا اشتراک اینه آلماسلق
لارینی یلدر که نلر وه قونراس سیویستلرینک کولکن نتیجه

لارینی بر مسمدن نازقالغان.

فرانسوز سیبیلرلك سویت قورانیسا قاناشمای قالغان
لازیم سب اینکلنره ایله فرانسه مناسبینی ساووتماستق وه فران
ماندانی آشداغی سوریه مهم اصلاحات عرفهسنده اینکن فران
ایله عربله آرابینی بوزماسلق فکری بولسا کیرمک عیب تحمین
ایتمدله.

«سولوفکی» دال قیلاندیباغا قاجوب چیققان

اوج تورکستانلی حقدیه

بودان اینکی ییل اول سورگون یری «سولوفکی» عدان
قیلاندیباغا قاجوب چیققان اوج تورکستانلی قارداشیزنک وسعتیلده
دی حقدیه قیلاندیباغا حقیق تورگن «به کی توران» غازیتاسی
اداره سیله «قیلاندیبا سلام محله سی» آرالاندیا بر آزا آکلاشیلماو جیلق
کوزوبوب فالدی. («به کی توران» سان 3، «باکا میلی بول»
سان 3). بو عهداشلاریمزک قیلاندیباغا بیرلشیریلووی ایتمده
وقبله بر مهم قاتاققال ایذک اونکچون یوقاریدا ذکر اینلکن
غازیبا ایله اسلام محله سی آراسداغی بو آکلاشیلماو جیلقک بر طرف
ایلتیشیگه یاردمی بولور امیدیه (آکلاشیلماو جیلق حقدیه نعرمانگه
کیریشمیدن) اوز طرفیزدن قیلغان نشیز وه اونک نتیجه سی
حقدیه فسناجا معلومات یریپ اوتوشنی لازم نیامر.

اونکن ییل اوقتوبر آیدنا عثمان ایس میرزا اوغلی، کینجه
احمد امت اوغلی وه حاجی احمد ساری اوغلی ناملاریندا اوج تور-
کستانلی قیلاندیباغان بر که مکتوب یازوب اوز حاللاریندا شکایت
اینکن وه مجبوری سورنده ساقالایوب تورگن بیرلشیدن چیققا-
دوب آلولارینی اوتوبکن ایذیلر، بر بو مکتوبی آلمانداق سولک
«باش تورکستان» آداره سینک تابشورویوی بونجه باش محررمز

مصطفی بک 7 نجی نویارده یازمداکی قیلاندیباغی سغیری واسخده
سیله قیلاندیباغا خارجه ناظرینا مراجعت اینکن ایذی، محترم قین
سغیری مصاحبه اتاسنده قیلاندیباغا قاجوب کیرگن ساوت نعد
لاری اوجون قیلاندیباغان معین محله رنده گنه یاشاماقی مجبوری
بولوب مملکت ایچنده سربست بوزوب نوروش اولارغا مع قیلغا.
ملقینی سوبله گن وه بزنک مراجعتیز یوزندن یوقاریدا اسمله ری
ذکر اینلکن نوغانلاریمزغا قولایاق کورسه نمدک خصوصنده اوز
مارقدان دا حکومتیگه یازاجاغینی بیلدیرگن ایذی.

شو ییل باشندا قیلاندیباغی سفیرنک باش محررمز مصطفی بککه
یازغان 70 نجی نومرولو رسمی بر مکتوبنده قیلاندیباغا تاختیه نظارتی
ظرفدان عثمان ایس میرزا اوغلی، کینجه احمد امت اوغلی وه
حاجی احمد ساری اوغلینک مجبوری ساقالایوب تورگن یریله
ندن بوشالموب قیلاندیباغا ایچنده ایستگن یریله ریکه یازوب تور-
روشله ریکه مساعده قیلغانلی خیر یریله گن ایذی. بوندان باشقا،
باش محررمز مصطفی بک قیلاندیباغا اسلام محله سی آداره سی اعضا-
لارینداق ظهور طاهر بککه ده مذکور یورتداشلاریمز حقدیه مکتوب
یازغان وه ظهور بکدن قناعت ایندرلک جواب آلمان ایذی. مثلا:
ظهور بکنک اونکن ییل 9 نجی دیکارده یازغان مکتوبنده اولار-
غا یاردم توبلماق اوجون بر اعانه لیتمسی توزوب قیلاندیباغانک
مختلف شهرلرینده کی اسلام آشدایبیلرکه یوماریلغانلی خیر بره
یلکن ایذی.

بر قیلاندیباغا قارداشلاریمزک بویوک نهیلکه لهر کینچیریب
قاجوب چیققان یورتداشلاریمزغا یاردم یریپ توروشله ریکه اینتامر.
«باش تورکستان» مجموعه سی اوزنک فقیر فاسانداق
ایشیز قالغان نوغانلاریمز اوجون ظهور طاهر بک واسطه سیله ایکی
یوز فرانسوز فرایقدان عبارت کینچیک بر اعانه یوماری.

بر آلمان عالمىنىڭ توركىستان ھىقىدە مھىم بر قوناقھەر انسى

باھىدا توركىستانگە باروب كېلگەن بەزىلېن دارالئىتوتى مۇرىخ
لەردىن بروفسور دوكتور شتېلېن (Stählin) 8 نىچى مارتدا كىچ
ساعت 8 دە بەزىلېن دارالئىتوتىنىڭ "Auditorium maximum" ئانالىغان
ئۇ بويۇك ندس سالۇندا توركىستان ھىقىدە مھىم بر قوناقھەر انسى
بىردى. بوقوناقھەر انسى ئانا باھىكومى رېئىسى اورونساىرى وە عالېه ناقرى
دوكتور دېرىخ وە دېفەسىنىڭ ئىشئائىلە يوقول بالالارى آشانو قائدە سىدا
تېرىپ اېنىقتى. بويۇك وە كىڭ سالون ساعت 7⁴⁰ دە باقلىق تولگەن
اېدى. نىڭگە وچىلەر آراستا دولت آھازەلەرى، معارف، مەطبوعات،
سايغ وە باشقا بويۇك دائىرەلەردەن مھىم شىخىنلار بار اېدىلەر.
بروفسور شتېلېن مەروضەسىنىڭ باشىدا اوزىنى توركىستان سىياھىتىگە
تىويق اېتىگەن عامللارنى سانارگەن ساويت دەپلوماسىيىنىڭ اخىي.
ئەرك توركىستانگە بارولارغا فارشو كورسەتە ياتقان مىشكالاتدان دە
بىخت اېندى. 25 آمىرقا وە اېنگىلىز سىياھلارى بلەن اوربىورغ
ناشكىد، «تودك سىپ» وە ئاشكىد قىزىل شەر ھىظەرى اوستىدە وە
نوبەدە كىدە كى بويۇك وە تارىخى شەرلەردە سىياھت اېتىگەن تارىخچى
بروفسور شتېلېن بويىمىر يوللارنىڭ تارىخى وە ھىرى، سىياسى،
اقتىسادى اھىتىلەرى توغرىسىدە مەلۇماتلار بېرىگەن چار وە سىيە.
سېنىڭ توركىستاندە باشلانغان مىشكىلگە سىياسىنىڭ ساويت ھىكومىتى
طرفىدان اگمال اېتىلگە كەدە بولغانلىقىنى دا آبرېچا اظھار اېندى.
مەروضەنىڭ ئۇ قىزىغىن بىشىدە توركىستان، سىرقىد، بوخارا وە
مەرو شەرلەردە كى تارىخى آھاز ھىقىدە اېدى. بروفسور شتېلېن
علمى اساسلارغا ئايان اېضاحات وە سىياھى ائاسىدە برگە كېلىپ-
كەن رىسپەرلە توركىستاننىڭ اېنشا معمارلىق، اويما وە رىسالىق
سەنئەتدە تارىخىدا مھىم بر اورون تونىكە مىلكىيىتى وە باى بر ھىرىتە
بولغانلىقى ئېتان اېندى.

توركىستانلىقلەرنىڭ يۇرتلىقى عىسكىرلىكى وە بىر سوغا بېشى اصول-
لارى ھىقىدە دە كەزىلى مەلۇماتلار بىردى. اېكى سائەتدەن اوزوب
تراق چوزولگەن بىر مەروضە نىڭگە وچىلەر ئامانئىدان كىوب
آقتىلاندى.

توركىستان خېرلەرى

باختا ئايبارلاشدا موقىتسىزلىك

توركىستان ساويت غازىتالارى باختا ئايبارلاش ايشلەردە كورولگەن
موقىتسىزلىك مناسىبىلە «اقتىلامى قايغۇ» لارى بلەن تولغان. توركىستاننىڭ
قازاغىستان دان باشقا قىسىلەردە 10 نىچى بانوارغا قادار تېرىلگەن
باختانىڭ مىقدارى يىللىق پىلاننىڭ ارچىدىن اېكىسىدەن ھەم آر (63,9%)
توركىستاننىڭ آبرېم «جھورىت» لەردە اېسە تېرىلگەن باختا مىقدارى
نوبەدە كىچىدە:

توربىكىستان - بوزدە 62,9 تورگەنىستان - بوزدە 79,0 (بويالغاندىر).
ھىقىقتدە اېسە بۇندان كىوب آر. مىتلا: «تورگەنىسكايا ايسكرا» غازىتاسىنىڭ
10 نىچى بانوار سائىدا بارىلغانىغا قاراغاندا تورگەنىستاندە 8 نىچى بانوارغا
قادار يىللىق پىلاننىڭ بوزدە 50,07 سى كىتە تېرىلگەن) «ناجىكىستان
- بوزدە 60,7. قىرغىزىستان - بوزدە 50,3 قارا قاپلىق ولايتى - بوزدە
00,7 (بىراودا ووستوكا» 14 نىچى بانوار) قازاغىستاندا اېسە 3 نىچى
بانوارغا چا تېرىلگەن باختا مىقدارى بوزدە 77,2 در. («ساوېنىسكايا
شەب» 3 نىچى بانوار).

بىراودا ووستوكا» نىڭ 17 نىچى بانوار نىسخەسىدە كى رەقەلەرغا كورە
توركىستاننىڭ قازاغىستاندان باشقا قىسىلەردە كى 151 باختا مەنطقەسىدىن
بالغىز ارچ كىتەسى يىلاندا بىلىنگىلە نىكەلدەن آرتق باختا تېرىگەن. بو اوج
مەنطقە: «مۆمىن آباد»، «بېبۇدى» وە «قارلىق» دەن عىبارت در. بالغىز
بىرگىشە «ھاراس» مەنطقەسى پىلاننى تولۇق بەجەرگەن. 4 مەنطقە پىلاننىڭ

يارغندان. اوچدەن بىرگەچە، 7 مەنقىقە تۈزۈمىدەن بىرئەنە دە آر،
«بايىن»، «قۇبۇل جا»، «اورگوت»، «قەلئە آرال»، «ۋە «بىنچىكىت»
مەنقىقەلەرى بىللىق يىلانك اوزدان بىرئەنە دەم آر ياختا بىرگە نەلەر.

30 ياختا ساوخوزئەدان (ساويت خوجالغەندەن) بالغر ايگىسى
كەنە ياختا تېرىش يىلاننى بەجەرە بىلگەن («براودا ووستوكا» 18 غىيى
باوار). قازغىستان قىمەندە 16 ياختا مەنقىقەسىندەن بالغر 4 كەنەسى
ياختا تېرىش يىلاننى اوزىغا كىتىرگەن. شۇنى دە اونۇنمەسلىك كېرەك كە
بو وقلەر تېرىلگەن ياختانى كەنە كۆرسەتەدەر. بو تېرىلگەن ياختا ئادان
قاجالىنىك حكومتگە تابىرىلغانلىقى خەتتە ساويت غازىتالارى ھىچ
بىر مەلۇمات بىرەنەى اوتە درلەر. ساويت غازىتالارىنىك ياختاچىلار قولئەدا
ياختانىك باشىرىلىپ ساقلا توب قالورى، دەم بولسۇزلىق ۋە قىليات ايشلەر.
رىنىك بامان حالدا بولغانى نىچەسىندە ياختانىك زاورخالارغا يتوشدۇ بىرلە
آندى قالووزدان شكايت ايتولەر بىگە قاراغاندا ساويت حكومتىنىك ائەيد
ايتىلگى ياختا مەقدارىنىك يارىشى كەنە قولغا كېرگۈزە بىلگەننى تەخمىن
ايتلەدەر.

سلويت قۇتۇبىر ائىغلار ئەدا

تور كىتائەدە مال بىر خېنىك قانداى انكەلىكىنى بىلمەك اوچون آكل
آكرام اوغلىنىك تاشكەند شەھر فرقه فعاللارى قورولتاشىدا سۈيلىكەن
نەلقىنى بىر كۈزدەن كىچىرىش كېرەك. آكل نىك دەيدىكى نىچە: «بىر ائىچىلەر
قۇتۇبىر ائىغلاردا ايك بامان ائىتىكىك بىھاسى 70 سوم: مال باغىنىك بىر
كىلوسى (2 قانداغى) 14 سوم 10 نىن»

تاشكەند ائىچىلەر ائىنخاەسىندە مال ئەتىنىك آزلغەندەن بولسا كېرەك،
آكل نولغوز (چوچقا) آسراش دەم تونفوز ئەتى تابارلاشنى تەكلىف ايتتە.
در. («پارت رابونىك» مجموعەسى دىقبار 1931).